

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1944.

Första kammaren.

Nr 33.

Lördagen den 2 december.

Kammaren sammanträdde kl. 2 eftermiddagen; och dess förhandlingar leddes av herr andre vice talmannen.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 490, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tomt för statens normalskola; och

nr 493, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om bemyndigande att överskrida det å allmän förskottsstat I uppförda anslaget till Bidrag till flyktingars uppehälle, yrkesutbildning m. m.

Herr statsrådet och chefen för socialdepartementet **Möller**, som meddelat, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Ströms interpellation om uppförandet av en ämbetsbyggnad intill Riddarholmskyrkan, erhöll ordet och anförde: Herr talman! I en med denna kammares medgivande väckt interpellation har herr Ström — med anledning av ett av Kungl. Maj:t meddelat beslut om uppförande för statens utlänningskommissions räkning av en expeditjonsbarack norr om Hebeska huset å Riddarholmen — till mig ställt följande frågor:

Om uppförandet av en ämbetsbyggnad intill Riddarholmskyrkan.

1) Av vilken orsak har Kungl. Maj:t förlagt den nya ämbetsbyggnaden på denna ytterst ömtåliga och ur brandfara riskabla plats?

2) Vad är orsaken till att riksantikvarieämbetet icke hörts i denna för Riddarholmskyrkan mycket ömtåliga fråga?

3) Är det för sent att nu avbryta förarbetena till byggnaden och besluta dennas uppförande å annan plats?

4) Därest byggnaden trots alla varningar kommer till stånd, vilka garantier finnas att byggnaden ovillkorligen nedrives, sedan utlänningskommissionens behov av de utvidgade utrymmena ej längre föreligger?

5) Från vilken anslagstitel bestridas kostnaderna för byggnaden?

Till svar härå får jag till en början meddela några uppgifter rörande behovet av utvidgade lokalutrymmen för utlänningskommissionen. Uppgifterna grunda sig på innehållet i en promemoria, som kommissionen på min anmodan avgivit.

Då kommissionen den 1 juli 1944 började sin verksamhet, vistades cirka 57 000 utlänningar med vederbörligt tillstånd här i landet. I den angivna siffran ingå icke finska barn, som äga vistas i Sverige utan visering, och icke heller barn under 16 år, vilka åtfölja vuxen person och äro upptagna i dennes legitimationshandling. Den 1 sistlidna oktober var motsvarande siffra cirka 70 000, eller om den från Finland evakuerade befolkningen medräknas över 100 000. Enligt en i slutet av november gjord uppskattning hade sistnämnda siffra då stigit till över 125 000.

Det är givet att på grund härav antalet av kommissionen handlagda ansökningsärenden undergått en mycket betydande ökning. Till belysning härav kan nämnas, att kommissionen handlade under juli cirka 9 000 ansökningsärenden och under oktober cirka 18 500 ärenden. Skulle vårt land få mottaga en

Om uppförande av en ämbetsbyggnad intill Riddarholmskyrkan. (Forts.)
större flyktingström från Norge, kommer antalet ärenden uppenbarligen att ytterligare stiga.

På grund av den ökade arbetsbördan har kommissionen måst väsentligt utöka personalen. Medan den 1 juli cirka 190 befattningshavare voro anställda hos kommissionen, var motsvarande siffra den 28 november 350. Biträdespersonalen är dock icke tillräcklig, utan ytterligare ett antal biträden måste anställas under den närmaste tiden. Behovet av amanuenser och högre tjänstemän är icke heller täckt.

Kommissionens passbyrå och kontrollbyrå äro inrymda i ett 50-tal rum i fastigheten Birger Jarls torg 5 på Riddarholmen. I dessa lokaler äro för närvarande 233 tjänstemän placerade, medan vid kommissionens tillkomst samma lokaler — utom fyra rum, som först nyligen ställts till kommissionens förfogande — voro avsedda för 156 personer. Den sålunda gjorda utökningen av personalen har, enligt vad kommissionen i sin promemoria framhåller, medfört, att arbetsförhållandena på passbyrån och kontrollbyrån blivit olidliga. På grund av bristen på lokaler har ytterligare personal icke kunnat anställas, ehuru detta i hög grad varit av behovet påkallat. Övertidsarbete har därför måst tillgripas i sådan omfattning, att personalen blivit i hög grad sliten. Några i promemorian framdragna exempel på lokalsvårigheterna skola här omnämnas.

I ett rum om cirka 26 kvadratmeter äro 16 biträden placerade. På passbyråns maskinskrivningsavdelning äro nio skrivbiträden placerade i ett rum och fem i ett annat. Något kollationsrum finnes icke, utan protokoll och andra handlingar måste motläsas i maskinskrivningsrummen. Vidare intefoneras telegram från samma rum samtidigt som maskinskrivningsarbetet pågår. Analoга förhållanden råda på andra avdelningar inom pass- och kontrollbyråerna.

Åtta av passbyråns amanuenser sitta två och två i fyra rum. De flesta av dem ha dagligen ganska många besök av utläningar och samtliga telefonera i mycket stor utsträckning.

När det gäller sättet att tillgodose kommissionens lokalbehov, måste den tekniska gången i behandlingen av de inkommande ansökningsärendena beaktas. Det skulle föra för långt att närmare gå in på den normala handläggningen av ett ansökningsärende. Jag skall därför inskränka mig till att nämna att, om delar av passbyrån eller kontrollbyrån skulle förläggas till skilda lokaler, enligt uppgift av kommissionen många hundra dossierer varje dag skulle behöva transporteras mellan de olika fastigheterna. Kommissionen har som sin uppfattning uttalat, att i sådant fall arbetet skulle avsevärt försvåras och ärendenas handläggning försenas. Den enda avdelning av passbyrån, som ej behöver ha direkt förbindelse med de övriga avdelningarna, är den, vilken utställer främlingspass för nykomna flyktingar. Denna är emellertid redan placerad i särskilda lokaler.

Då kommissionen under hösten underställde sin lokalfråga Kungl. Maj:ts prövning, förelägo två alternativ till frågans lösning. Det ena alternativet, som gick ut på att en expeditionsbarack skulle uppföras intill Hebeska huset vid dess norra sida framfördes av kommissionen vid muntliga förhandlingar med byggnadsstyrelsen och upptogs av styrelsen i dess yttrande i ärendet, sedan angelägenheten av direkt förbindelse mellan baracken och fastigheten Birger Jarls torg 5 framhållits från kommissionens sida. Uppgiften i interpellationen att alla hörda myndigheter avstyrkt uppförandet av baracken intill Riddarholmskyrkan är sålunda ej riktig; dock var på dåvarande stadium av ärendet baracken avsedd att uppföras i endast en våning. Det andra alternativet framfördes av Stockholms stads gatukontor och avsåg barackens uppförande å plats söder om kvarteret Kidskär utmed Södra Riddarholmshamnen

Om uppförande av en ämbetsbyggnad intill Riddarholmskyrkan. (Forts.)
eller det kvarter, inom vilket den av kammarrätten disponerade ämbetsbyggnaden är belägen. Till sistnämnda förslag anslöt sig överståthållarämbetet.

Den utredning som verkstälts i förevarande ärende har enligt min mening styrkt, att kommissionen har ett oavvisligt behov av ytterligare lokaler. För egen del hade jag av utredningen även blivit övertygad att, om kommissionens arbete skulle kunna bedrivas så, att ärendenas expediering icke på ett besvärande sätt försenades, de nya lokalerna måste ha direkt förbindelse med kommissionens nuvarande lokaler i fastigheten Birger Jarls torg 5. Detta krav kunde icke tillgodoses genom gatukontorets och överståthållarämbetets alternativ utan endast genom kommissionens och byggnadsstyrelsens förslag. Att placeringen vid norra sidan av Hebbeska huset och alltså nära intill Riddarholmskyrkan ur synpunkter, vilka ej torde behöva närmare utvecklas, var i hög grad olämplig, är uppenbart. De förhållanden, som betinga kommissionens nuvarande stora personalbehov, kunna antagas ej komma att bestå någon längre tid, varför uppförandet av en expeditionsbarack måste anses som en rent provisorisk åtgärd. Betänkligheterna med hänsyn till grannskapet till Riddarholmskyrkan syntes mig vid sådant förhållande böra få stå tillbaka för intresset av någorlunda tillfredsställande arbetsförhållanden för kommissionen.

I sin framställning i ärendet hemställde kommissionen jämväl att i fastigheten Birger Jarls torg 5 få disponera vissa lokaler, som nu innehas av andra myndigheter. Verkställda undersökningar utvisade emellertid att kommissionens hemställan i denna del kunde villfaras endast i begränsad utsträckning. Med hänsyn såväl härtill som till den omfattning våra flyktingfrågor kunde tänkas få befanns nödvändigt att bereda kommissionen betydligt större barackutrymmen än från början varit avsett. Annan möjlighet härför stod ej till buds än att låta uppföra baracken i två våningar.

Kungl. Maj:ts beslut i ärendet, vilket meddelades den 10 november 1944, avsåg därför uppförande av en barack i två våningar i förbindelse med Hebbeska huset vid dess norra sida.

Under ärendets beredning framkom icke att möjlighet kunde finnas att placera en tvåvåningsbarack å kajen nedanför fastigheten Birger Jarls torg 5 och låta den förenas med nämnda fastighet. Sedan detta uppslag vid en uppvaktning framförts av arkitekten Tengbom, lät jag ögonblickligen utlänningskommissionen och byggnadsstyrelsen undersöka detsamma. Resultatet av denna undersökning har utvisat, att några tekniska hinder icke föreligga att uppföra baracken på denna förut ej ifrågasatta plats och — i motsats till en envåningsbarack — ge den direkt anslutning till fastigheten Birger Jarls torg 5. På min hemställan har Kungl. Maj:t fördenskull genom beslut i gårdagens konselj vidtagit de ändringar i det tidigare meddelade beslutet, som äro påkallade för genomförande av det senast framkomna förslaget till placering av expeditionsbaracken.

Kostnaderna för barackens uppförande skola enligt Kungl. Maj:ts beslut bestridas från flyktinganslaget.

Herr **Ström**: Herr talman! Jag ber att få framföra mitt värdsamma tack till statsrådet för hans svar.

Innan jag säger några ord om det, skulle jag rent parentetiskt vilja nämna, att jag inte nu har för avsikt att gå in på den mycket intressanta uppgiften i svaret om den enorma, hastiga ansvällningen av antalet anställda inom verket. Det är icke bara vid detta ämbetsverk som en sådan väldig utvidgning äger rum. Jag tror det blir nödvändigt att upptaga denna fråga vid ett annat

Om uppförande av en ämbetsbyggnad intill Riddarholmskyrkan. (Forts.)
tillfälle och undersöka, om icke någonting kan göras för att genom praktiska anordningar och rationaliseringar på ena eller andra sättet hindra, att tjänstemannastaben sväller i denna oerhörda omfattning.

Sedan vill jag till herr statsrådet framföra ett alldeles särskilt tack för att han gått de önskemål till mötes, som gjorts gällande av en mycket utbredd opinion. Det är särskilt glädjande att anteckna, att ett statsråd kunnat övervinna de falska prestigesynpunkter, som eljest ofta få spela en alltför dominerande roll. Statsrådet Möller har vid bedömandet av denna fråga uteslutande tagit hänsyn till dess sakliga innebörd och reviderat sin tidigare uppfattning, och detta är någonting som ingalunda minskar hans prestige och auktoritet, utan tvärtom enligt mitt förmenande i allra högsta grad stärker den.

Det är en liten detalj i interpellationen som statsrådet ej gått in på, nämligen varför riksantikvarieämbetet icke rådfrågats. Byggnadsstyrelsens kulturhistoriska byrå har ju inte heller haft tillfälle att inkomma med sina synpunkter; men det är kanske inte statsrådets fel? Att riksantikvarieämbetet icke hörts vill jag ej uppfatta såsom ett tecken på att Kungl. Maj:t negligerar dess synpunkter och de värden, som detta ämbete är satt att värda. Jag vill i stället uttala den förmodan, att här föreligger ett rent förbiseende. Ett sådant kan ju vem som helst göra sig skyldig till, och det finns därför ingen anledning att i dag framföra anmärkningar i detta fall.

Vad jag i denna sak särskilt vill understryka är nödvändigheten av att regeringen i framtiden med största möjliga omsorg bevakar huvudstadens skönhetsvärden och kulturhistoriska minnen, så att icke tidens nivellerande krafter här få gå förstörande fram. Om ett ämbetsverk behöver utvidgas och detta ej synes kunna ske på annat sätt än genom att åverkan övas på något betydande kulturhistoriskt minne eller traditionellt värde, måste vi verkligen säga, att bevarandet av dessa värden har den större vikten och att ämbetsverket under någon tid framåt liksom de enskilda i dessa tider får nöja sig med trånga lokaler. Värden som äro oersätliga kan man inte offra eller utsätta för risker.

Det är ett stort arv vi ha mottagit från gångna släkten, och det får ej förskingras, utan vi måste söka så vitt på oss beror lämna det vidare till nya generationer i ett ofördärvat skick.

Denna sak har också en annan sida, men jag riktar där inte någon som helst anmärkning mot statsrådet. Den rör egentligen oss alla hit till Stockholm inflyttade eller här tillfälligt bosatta. Vi beakta inte, att vi böra fara varsamt fram med de egentliga stockholmarnas stad och hembygd. Vi äro skyldiga att taga hänsyn, och vi måste besinna att för Stockholms urinnevånare — om uttrycket tillåtes — måste dessa värden vara mycket större än de äro för oss. Vi skola komma ihåg, att om vi t. ex. räknade Malmö såsom vår egentliga hemort, skulle vi alldeles säkert känna det oerhört smärtsamt och bli mäktigt förgrymmade, om staten alldeles inpå Malmö rådhus låte uppföra en barack, en idrottsanläggning eller någonting liknande. Precis detsamma gäller om man skulle försöka ett motsvarande attentat mot Kalmar slott eller Halmstads slott, mot Göteborgs gamla skansar, Stora Tuna pilgrimskyrka eller vilken annan klenod som helst i riket. Och det är icke bara utanför Stockholm detta gäller. De flesta av oss här i riksdagen äro alls icke stockholmare, och några av oss ha blivit det genom inflyttning. Vi måste vara särskilt aktsamma, så att icke någon förstörelse sker här i huvudstaden, som vi icke skulle tillställa när det gäller kulturhistoriska och liknande värden i andra delar av riket.

Jag vill inte nu diskutera den femte punkten i min interpellation, nämligen anslagsfrågan. Den få vi kanske i annat sammanhang tillfälle att beröra. Men när riksdagen är samlad och det gäller ett så pass stort anslag som detta, undrar jag om det inte skulle ha kunnat låta sig göra att framlägga frågan

Om uppförande av en ämbetsbyggnad intill Riddarholmskyrkan. (Forts.)
inför riksdagen, även om regeringen kanske har full rätt att förfara på det sätt som skett. Det är alltså här bara fråga om vad som hade varit lämpligt och hänsynsfullt och i enlighet med gammal praxis.

Till slut ber jag emellertid att ännu en gång få framföra mitt och mångas tack till statsrådet och chefen för socialdepartementet för de ändringar han vidtagit med avseende å denna barackbyggnads placering. Jag hoppas att den inte alltför länge skall behöva ligga kvar på sin nya plats — den medför även där en viss brandfara — utan att vi, när utlänningskommissionen en gång inte längre har behov av den, få se den flyttad till annan plats för att tjäna andra ändamål.

Herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Herr Ströms anförande behövde ju inte i och för sig föranleda någon replik från min sida. Det var ingen konst för mig att tillmötesgå den allmänna opinionen, eftersom jag helt och fullt delade de kulturhistoriska synpunkterna. Men å andra sidan ingår det ju bland annat i min uppgift att sörja för att vederbörande ämbetsverk kunna vara arbetsdugliga. Det är fullkomligt säkert, att det förslag, som uppgjordes av gatukontoret, hade varit mycket besvärligt att förverkliga, och jag vill understryka, att den plats, som nu föreslås, inte alls är den, som gatukontoret och överståthållarämbetet föreslogo.

När herr Ström klagar över antalet tjänstemän, måste jag fråga mig: vad är det egentligen, som man inte kan klaga på? Flyktingarna klaga på att de få vänta på besked i sina ärenden kanske fjorton dagar. Vid tiden för den danska flyktingströmmen — då var utlänningskommissionen ännu inte organiserad — hände det att personer inte kunde få sina passangelägenheter ordnade på tre månader. De vanligaste klagomålen från allmänheten, när det gäller ärenden som behandlas av myndigheter — även regeringen — äro att det dröjer så länge, innan beslut föreligga. Men hur man skall kunna förena önskemålet om snabba beslut med det förhållandet, att personalen är alldeles otillräcklig, är ett problem som jag inte är i stånd att lösa. Det går inte att lösa det på det sättet, att arbetsförhållandena för personalen i statens verk bli så besvärliga, att arbetets effektivitet nedsättes i någon mera avsevärd grad. Man kan inte ta så lätt och enkelt på spørsmål av denna art, som jag i någon mån tyckte att herr Ström gjorde och som tidningarna praktiskt tagit utan undantag ha gjort. Man kan inte ta hänsyn bara till en sida av en sak.

Beträffande frågan om flyktingsanslagets användning behöver jag inte gå in på någon närmare diskussion. Förhållandet är ju det, att när mycket pressande lägen inträffa, måste även Kungl. Maj:t kunna vara snabb i vändning-
ara, och det ligger i sakens natur, att en hänvändelse till riksdagen sannolikt skulle ha medfört åtminstone en fjorton dagars dröjsmål. Det var inte tillrädligt i den situation, vari vi då befunno oss och som såg mera hotande ut än den i dag, eftersom vi då räknade med att få en väldig flyktingström från Nordnorge.

Jag har bara velat göra dessa reflexioner utöver vad jag anförde i interpellationssvaret. Det kan vara nyttigt med en tankeställare inte bara åt ett håll utan åtminstone i ett par olika riktningar.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtanden:

nr 232, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde;

nr 242, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av försvarets forskningsanstalt jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 243, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om bemyndigande att överskrida det å allmän förskottstat I uppförda anslaget till Bidrag till internationellt återuppbyggnadsarbete; samt

andra lagutskottets utlåtande nr 71, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 20 § 1—3 mom. förordningen den 15 juni 1934 (nr 264) om erkända arbetslöshetskassor, m. m. dels ock i ämnet väckta motioner.

Justerades ett protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 2.27 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Tisdagen den 5 december.

Kammaren sammanträdde kl. 4 eftermiddagen.

Justerades protokollen för den 28 och den 29 nästlidne november.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 491, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser utrikesdepartementets verksamhetsområde; och

nr 492, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser handelsdepartementets verksamhetsområde.

Föredrogos och bordlades ånyo statsutskottets utlåtanden nr 232, 242 och 243 samt andra lagutskottets utlåtande nr 71.

Herr *Wistrand* avlämnade en av honom m. fl. undertecknad motion, nr 362, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående aktieteckning i Norrbotens Järnverk Aktiebolag.

Motionen bordlades.

*Interpellation
ang. Tyska
skolan i
Stockholm.*

Herr *Holmbäck* erhöi på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Den 1 september 1941 började tyska skolan i Stockholm sin verksamhet. I en skrift, som den 18 september samma år inkom till ecklesiastikdepartementet, anhöll ordföranden i skolans styrelse — under angivande av att Kungl. Maj:t genom verbalnot till tyska legationen medgivit upprättande av en tysk skola

Interpellation ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)

i Stockholm — hos Konungen, att inspektor för skolan måtte utses och att instruktion för honom måtte fastställas. För inspektor fastställdes följande dag en instruktion. Förslaget till denna hade granskats utan anmärkning av generaldirektören och chefen för skolöverstyrelsen och, enligt en anteckning å förslaget av en byråchef i utrikesdepartementet, icke heller föranlett någon erinran från utrikesdepartementets sida. Instruktionen stadgade, att inspektorn skulle utses av statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, och denne valde en framstående svensk universitetsman till befattningen.

Skolan har nu varit i verksamhet i över tre år. Den består av folkskole- och realskoleklasser samt gymnasieringar. Skolan är snart utbyggd till att meddela utbildning upp till studentexamen. I skolan undervisas såväl tyska som svenska elever.

Inspektor skall enligt sin instruktion underrätta ecklesiastikministern, om avvikelser sker från skolans syfte att meddela uppfostran och undervisning, samt ärligen före den 1 oktober till Kungl. Maj:t avgiva redogörelse för verksamheten vid skolan nästföregående läsår. Därvid skall han jämväl angiva sin uppfattning om elevernas framsteg i studier samt om deras uppförande, flit och ordning. Inspektor lyder emellertid icke under skolöverstyrelsen, och skolan står icke under dess överinseende annat än i fråga om undervisningen åt barn i skolåldern. Även i detta hänseende äro emellertid bestämmelserna vaga och otydliga.

I den mån en främmande undervisningsanstalt i Sverige endast tjänar ett befordrande av det kulturella samarbetet mellan Sverige och det främmande landet, finnes icke någon invändning mot dess verksamhet. Tyska skolan har emellertid tillkommit i en tid, då den tyska staten med en utomordentlig målmedvetenhet använder skola och universitet i den politiska propagandans tjänst. Det skulle helt strida mot den nationalsocialistiska tyska statens tendenser, om icke den tyska skolan i Stockholm, vilken omöjligen kan existera på de låga terminsavgifter, som eleverna erlagga, vore inkopplad i den nationalsocialistiska propagandan. När skolan invigdes, hälsades även representanter för det nationalsocialistiska partiet såsom gäster, och i årsredogörelsen för skolåret 1941/1942 — den enda årsredogörelse jag sett — nämnas en »Landesgruppenleiter» och en »Landesjugendführer» (alltså två nationalsocialistiska partifunktionärer) såsom medlemmar av skolans »Schulbeirat». »Der Landesgruppenleiter» var dessutom medlem av skolans »Schulvorstand». Även om ingen öppen propaganda förekommer, tjänar den tyska skolan under nuvarande förhållanden nationalsocialistiska mål.

Med kännedom om den tyska ungdomspropagandans utomordentliga skicklighet kan det befaras, att den svenska ungdom, som får sin utbildning i den tyska skolan, kommer att lämna denna som mera tysk än svensk till sinnet och som i hög grad nationalsocialistiskt påverkad. Så djupt, som den nationalsocialistiska åskådningen trängt in i det tyska folkets uppfattning, finnes det icke någon garanti för att nationalsocialismens störtande från den politiska ledningen i Tyskland kommer att för tyskarna betyda en verklig boskillnad mellan kulturellt samarbete och politisk agitation. Det finnes därför heller icke någon garanti för att den politiska agitation, som nu ingår i tyska skolors uppgift, snart kommer att falla bort.

En närmare övervakning än nu av den tyska skolan synes icke böra förekomma, om skolan vill inskränka sin verksamhet till att meddela undervisning åt elever, som äro tyska medborgare. Skälen härtill äro uppenbara. Om däremot undervisning i framtiden skall meddelas även åt barn, som äro svenska medborgare, finnes åter mycket stark anledning att införa noggrann kontroll och överhuvud alla de restriktioner, som kunna vara behövliga. Grundandet

Interpellation ang. Tyska skolan i Stockholm. (Forts.)
och drivandet av skolor, som ge undervisning åt ungdom över den skolpliktiga åldern, lyda under mycket fria regler, och det är icke önskvärt att i detta hänseende införa annan grundsats. Men då det gäller undervisning, som meddelas åt svensk ungdom av utländska medborgare i Sverige, har man i den gällande utlänningslagstiftningen tillräckliga medel att förekomma politisk påverkan även av den i detaljerna svårkontrollerbara art varom här är fråga.

Med hänsyn till att även svensk ungdom beivrar den tyska skolan i Stockholm utber jag mig kammarens tillstånd att få interpellera herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet och därvid få till honom rikta följande frågor:

1) Vilka utfästelser har man genom ovan angivna verbalnot givit den tyska legationen om att en tysk skola skall få inrättas i Stockholm?

2) Vad kan man — utom av att representanter för det nationalsocialistiska partiet tillhört skolans ledning — av inspektors årsredogörelser eller eljest inhämta om skolans förhållande till den nationalsocialistiska agitationen?

3) Drives skolan genom tillskott från den nationalsocialistiska tyska staten eller genom andra medel?

4) Anser icke herr statsrådet, att den övervakning, som äger rum genom den av ecklesiastikministern tillsatta inspektorn, behöver kompletteras med effektiva restriktioner, avseende att under nuvarande förhållanden eventuellt helt förhindra att svensk skolungdom undervisas av tyska lärare?

På gjord proposition medgav kammaren, att ifrågavarande spörsmål finge framställas.

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna

Protokoll, hållet vid sammanträde med herr talmannen i riksdagens första kammare och de kammarens ledamöter, som blivit utsedda att jämte herr talmannen tillsätta kammarens kanslipersonal och vaktbetjäning, den 2 december 1944.

Här skulle antecknas, att, sedan herrar deputerade den 1 nästlidne november beviljat vaktmästaren hos kammaren Tage Hollner tjänstledighet tills vidare för fullgörande av beredskapstjänstgöring, Hollner efter avslutad sådan tjänstgöring inträtt i tjänstgöring vid sin befattning hos kammaren under gårdagen.

Är och dag som ovan.

In fidem
G. H. Berggren.

Justerades ett protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.12 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 6 december.

Kammaren sammanträdde kl. 11 förmiddagen.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Söderdahls interpellation angående ångbåtstrafiken mellan Gotland och fastlandet m. m., erhö^{Ang. ångbåtstrafiken mellan Gotland och fastlandet m. m.}ll ordet och anförde:

Herr talman! Med anledning av ångfartyget Hansas förlisning den 24 november har herr Söderdahl till mig riktat vissa frågor. Innan jag besvarar dessa, vill jag inför kammaren giva uttryck för regeringens djupa beklagande av den ohyggliga och offerkrävande olyckan och dess varma medkänsla med de förolyckades anförvanter.

De till mig ställda frågorna äro följande:

1) Är Eders Excellens i tillfälle att meddela på vad sätt tidtabellen för båttrafiken på Gotland fastställts?

2) Kan Eders Excellens upplysa om anledningen till att den eskort av krigsfartyg, som tidvis under krigsåren åtföljt gotlandsbåtarna, indragits?

3) Vill Eders Excellens medverka till att åtgärder från statens sida vidtagas för att bringa effektiv hjälp åt de omkomnas efterlevande, som äro i behov därav?

Med anledning av den första frågan har jag från Ångfartygs AB Gotland inhämtat, att tidtabellen för båttrafiken på Gotland fastställes av verkställande direktören och trafikinspektören inom bolaget. Samma dag som Hansa förlist rekommenderade chefen för marinen bolaget att lägga om trafiken till dagertrafik. Från och med den 29 november går ordinarie gotlandstrafiken efter en ny turlista med en båt från Nynäshamn kl. 6 fm. och en båt från Visby kl. 7 fm.

Till svar å den andra frågan kan följande meddelas:

Efter krigsutbrottet mellan Tyskland och Ryssland i juni 1941 och med anledning därav väntad aktivitet i Östersjön anbefalldes fr. o. m. den 22 juni 1941 att gotlandsångarna skulle åtföljas av örlogsfartyg.

Enär sjökrigsverksamheten inom Östersjön förblev obetydlig, upphörde denna följetrafik den 22 oktober 1941 och ersattes med patrullering inom området Landsort—Visby. På grund av issvårigheterna upphörde denna patrullering den 21 januari 1942.

Våren 1942 var sjökrigsläget inom Östersjön sådant att inga risker ansågos föreligga för gotlandstrafiken, varför denna tilläts gå utan fölgefartyg från örlogsflottan. Omkring mitten av juni 1942 började u-båtsfaran bli uppenbar i Östersjön, och under försommaren sänktes ett flertal både svenska och utländska handelsfartyg intill den svenska ostkusten. Med anledning därav åtföljdes gotlandsbåtarna fr. o. m. den 23 juni 1942 av örlogsfartyg. Framåt hösten upphörde u-båtsverksamheten och den 12 december 1942 indrogs följetrafiken.

Under hela 1943 var det lugnt till sjöss i Östersjön, och gotlandstrafiken tilläts gå utan fölgefartyg från örlogsflottan. Denna följetrafik återupptogs en tid i början av 1944, när viss aktivitet då befarades inom Östersjön.

Ang. ångbåtstrafiken mellan Gotland och fastlandet m. m. (Forts.)

Krigets utveckling under våren och sommaren 1944 gav anledning förmoda livligare sjökrigsverksamhet inom östersjöområdet. Emellertid avbröts som bekant all utländsk sjöfart på svenska hamnar inom Östersjön och Bottenhavet, varigenom utländska fartyg upphörde att framgå längs den svenska östersjökusten. All trafik utmed ostkusten liksom den till Gotland kom sålunda att upprätthållas uteslutande med svenska fartyg. Kontroll hade ävenledes erhållits på att efter en viss tidpunkt inga tyska fartyg funnos kvar nordöver, varför ingen tysk passagertrafik väster om Gotland behövde befaras. Enär alltså inga mål för de krigförändres sjöstridskrafter funnos inom området mellan Gotland och fastlandet bedömdes följefartyg från örlogsflottan icke erforderliga för gotlandstrafiken. Efter tillkomsten av det utökade tyska operationsområdet i Östersjön ansågs dessutom sannolikt att krigshandlingar icke skulle komma att förläggas till området väster om Gotland.

Enligt dessa överväganden beslöt chefen för marinen att tills vidare låta gotlandstrafiken pågå utan följefartyg från örlogsflottan.

Den 24/11 på fm. hade Drotten avgått från Nynäshamn och var till sjöss, när rapporten om Hansas förlisning ingick till chefen för marinen. Drotten återkallades per radio för att få följa av örlogsfartyg. Jagare från kustflottan hämtade Drotten i Nynäshamn, och på em. avgingo fartygen till Visby. Därefter ha gotlandsbåtarna åtföljts av örlogsfartyg.

Utöver den följeverksamhet som nu relaterats ha örlogsfartyg konvojerat större trupp- och krigsmaterieltransporter till och från Gotland.

Den tredje frågan avser hjälp åt de omkomna efterlevande. I vissa fall äga här gällande bestämmelser tillämpning.

Till den å Hansa anställda personalens efterlevande utgår sålunda ersättning enligt 1916 års olycksfallsförsäkringslag samt 1937 års lag om krigsför-säkring för ombord å fartyg anställda personer, under förutsättning att katastrofen befines ha föranletts av krigsåtgärd. Ersättningen utgår i form av livränta, begravningshjälp och visst kapitalbelopp. Befinnes angivna förutsättning icke vara för handen utgår ersättningen allenast i form av livränta och begravningshjälp enligt olycksfallsförsäkringslagen.

I fråga om passagerarna gäller olycksfallsförsäkringslagen beträffande envar, som mot avlöning användes till arbete för annans räkning utan att i förhållande till honom vara att anse såsom självständig företagare. Såsom olycksfall i arbetet anses olycksfall vid färd till eller från arbetsstället, där färden föranledes av och står i omedelbart samband med arbetsanställningen. Därest dessa förutsättningar varit för handen, komma de efterlevande att erhålla ersättning i form av livränta och begravningshjälp.

För efterlevande till sådana passagerare, som innehade pensionsberättigande anställning i statens tjänst, finnas bestämmelser jämväl i vederbörande familjepensionsreglemente. I dylika fall sker viss jämkning i en ersättning, som utgår enligt olycksfallsförsäkringslagen.

Beträffande värnpliktiga och fast anställda vid försvarsväsendet gäller icke olycksfallsförsäkringslagen, utan i stället 1927 års militärsättningsförordning. Förutom begravningshjälp erhålla de efterlevande livränta efter i huvudsak samma grunder som enligt olycksfallsförsäkringslagen. Efter behovsprövning kan därutöver familjebidrag utgå.

För efterlevande efter officerare, underofficerare, vissa civilmilitära beställningshavare samt flaggkorpraler, överfurirer och högbåtsmän på aktiv stat med rätt att kvarstå i militär tjänst till pensionsåldern gäller, att de äro berättigade till familjepension enligt allmänna familjepensionsreglementet. Därutöver kunna de efterlevande i vissa fall komma i åtnjutande av livränta enligt allmänna olycksfallsförsäkringslagens grunder.

Ang. ångbåtstrafiken mellan Gotland och fastlandet m. m. (Forts.)

I andra fall än de ovan nämnda utgår icke ersättning av nu angiven art. Detta innebär, att livränta av angivet slag icke tillkommer efterlevande till exempelvis egna företagare, andra personer utan anställning eller anställningshavare, som icke företagit resan i och för tjänsten. I några fall tidigare har emellertid riksdagen på förslag av Kungl. Maj:t medgivit att ersättning finge utgå av statsmedel till förolyckades efterlevande, ehuru de icke enligt gällande bestämmelser varit därtill berättigade. Regeringen är beredd att överväga om liknande framställningar till riksdagen kunna i ömmande fall vara påkallade med anledning av hansakatastrofen.

Herr Söderdahl: Herr talman! Till en början ber jag att till hans excellens herr statsministern få framföra mitt tack för svaret på min interpellation. Särskilt tacknämligt är, att svaret avgivits så snabbt, eftersom detsamma säkerligen kommer att skingra en hel del missförstånd, som uppstått i samband med hansakatastrofen. Genom den timade händelsen har svenska folket fått en fruktansvärd erinran om att kriget med alla sina risker alltjämt rasar runt våra knutar.

Avsikten med min interpellation var i första hand att få klarlagt, huruvida tillbörlig hänsyn tagits till säkerhetsmomentet vid upprätthållandet av ångbåtstrafiken på Gotland. Med hänsyn härtill hade jag formulerat min första fråga, nämligen på vad sätt tidtabellen för båttrafiken på Gotland fastställts. Det har rått delade meningar om, huruvida det var bolagsledningen ensam, som uppgjorde tidtabellen, eller om detta skedde i samråd med marinledningen i distriktet, och jag ansåg det vara av vikt att erhålla klarhet därutinnan. Nu har det genom statsministerns svar givits offentligt besked om, att det varit verkställande direktören och trafikinspektören, som fastställt tidtabellen. Enligt mitt förmenande föreligger här en brist i fråga om säkerhetstillsynen från statens sida, som med det snaraste bör avhjälpas. Vad tjänar egentligen annars allt detta arbete till, som marinen utför genom avpatrulleringen av de svenska kusterna, genom uppsparandet och oskadliggörandet av därstädes befintliga drivminor och genom avlämnandet av rapporter, vilka giva ledningen en allsidig överblick av läget — vad tjänar allt detta till, om icke därvid kunna rön och erfarenheter även komma den civila sjöfarten till godo?

Man frestas till att ställa den frågan, hur marinledningen skulle ha handlat i fråga om natttrafiken på Gotland, därest den haft medansvarighet för tidtabellen. Här ha nu dessa gotlandsbåtar med undantag för kortare perioder natt efter natt, oavsett om det varit ljusa eller mörka nätter, helt sorgglöst fått fortsätta med denna trafik. Att allmänheten icke reagerat mot dessa naturer, har berott på, att de ur bekvämlighetssynpunkt medfört vissa fördelar. Dels har därmed vunnits en snabbare postförbindelse, och dels har icke så mycket arbetstid behövt offras som vid dagsturer. Då dessutom naturerna varit förmånliga för bolaget på så sätt, att omkostnaderna för lastning och lossning blivit billigare, är det inte underligt att trafiken fått fortgå, som om det varit normala tider. Bolaget har även under hela sin tillvaro haft en sagolik tur, i det att inga större katastrofer vid trafiken inträffat, och allmänheten har härigenom invaggats i en sorglös säkerhetskänsla, som uteslutit tanken på varje riskmoment. Först sedan denna fruktansvärda olycka inträffat, har man sett sig nödsakad att inhibera naturerna, något som bort ske redan vid krigets början.

Av det sagda torde framgå, att allmänheten har samma intresse som rederiet av att nödiga säkerhetsåtgärder vidtagas. Det bör därför finnas ett fristående organ med insikt om befintliga riskmoment, vilket under ansvar kan

Ang. ångbåtstrafiken mellan Gotland och fastlandet m. m. (Forts.)
företråda allmänheten och tillse, att alla möjliga säkerhetsåtgärder bli vidtagna.

Om själva orsaken till Hansas förlisning — huruvida den skett genom minsprängning, torpedering eller sabotage eller till följd av det otillbörligt stora parti nitrolit, som medfördes i lasten — vill jag inte göra något uttalande. Härutinnan föreligger ju endast en mycket ofullständig utredning, som icke ger klarhet i något avseende. Det var därför med synnerligen stor tillfredsställelse jag hälsade meddelandet om att regeringen tillsatt en särskild kommission med uppgift att fortsätta utredningen om orsakerna till olyckan.

Vad man däremot med större säkerhet kan säga, det är att olyckan icke behövt kräva ett så stort antal människoliv, om den inträffat vid dagsljus. Då hade nämligen större delen av de ombordvarande varit vakna och påklädda, vilket i hög grad underlättat möjligheterna att fort komma upp till däck och där befintliga räddningsbåtar och räddningsflottor. Vid dagsljus är det även möjligt att hålla utkik efter kringdrivande minor. Om det nu finnes någon sannolikhet för torpederingsteorien, kan det framhållas, att det vid dagsljus varit betydligt lättare att iakttaga, om båten blivit förföljd av något främmande fartyg liksom att bestämma ett dylikt fartygs nationalitet. Man kan för övrigt rent av ifrågasätta, om ett främmande krigsfartyg vågar sig på att vid dagsljus torpedera ett värnlöst passagerarfartyg.

Även min andra fråga, som avsåg anledningen till att den eskort av krigsfartyg, som tidvis under krigsåren åtföljt gotlandsbåtarna, indragits, har blivit uttömmande besvarad. Av svaret framgår, att marinledningen från fall till fall med hänsyn till de risker som förelegat bestämt, huruvida båtarna skulle ha eskort eller ej. Utan att framföra något klander måste man dock, med hänsyn till att båtarna gått nattetid, fråga sig, om icke marinledningen bedömt läget för optimistiskt, i synnerhet som marinledningen genom tidningspressen låtit bekantgöra, att ett tiotal minor under den senaste tiden blivit oskadliggjorda inom distriktet. En bidragande orsak till att jag framställde denna fråga var den, att jag ville fritaga rederiet från ansvaret för att följebåtstrafiken blivit indragen. Ett rykte, som vunnit spridning hemma i Visby, har vetat berätta, att det varit rederiet, som bekostat följebåtstrafiken, och att indragningen berott på kostnadsskäl.

Vad beträffar min tredje fråga rörande åtgärder från statens sida för att bringa effektiv hjälp åt de omkomnas efterlevande, som äro i behov därav, känner jag mig tillfredsställd med svaret. Här har tydligt och klart givits anvisning på alla de hjälpkällor, som författningsenligt kunna stå de efterlevande till buds. Särskilt glad är jag över att regeringen förklarat sig beredd att, om framställning därom göres, överväga, om ersättning av statsmedel skall kunna i ömmande fall medgivas åt sådana vid hansakatastrofen bortgångnas efterlevande, vilka icke författningsenligt ha rätt därtill.

Det har efter katastrofens inträffande genom tidningspressen framkommit en hel del omständigheter, som ytterligare tyda på att en oerhörd nonchalans förekommit. Jag vill sluta med att uttala den förhoppningen, att utredningskommissionens arbete måtte giva till resultat, att sådana tendenser bli beivrade och att de skyldiga bli ställda till ansvar.

Om förbättrad
eftervård åt
skyddshems-
elever.

Ordet lämnades härefter till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet **Möller**, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr Arrhéns interpellation om förbättrad eftervård åt skyddshemselever, och nyträdde: Herr talman! I en med denna kammars medgivande väckt inter-

Om förbättrad eftervård åt skyddshemselever. (Forts.)

pellation har herr Arrhén — med anledning av att en från skyddshem utskrivnen kvinnlig elev, som i samband med utskrivningen erhållit anställning hos privat arbetsgivare, befunnits vara, ehuru sinnesslö, lämnad utan tillsyn från såväl skyddshemmets som annans sida — frågat mig, om jag ur principiella synpunkter uppmärksammat de omständigheter, som gjorde sig gällande i det åsyftade fallet, samt vilka åtgärder jag anser vara särskilt ägnade att förebygga upprepanden av dylika händelser.

Till en början torde några upplysningar böra lämnas om det i interpellationen berörda fallet. Uppgifterna grunda sig på innehållet i en promemoria, som chefen för socialstyrelsen på min anmodan avgivit.

Den i interpellationen åsyftade kvinnliga skyddshemseleven, som är född år 1909, intogs å skyddshem den 4 januari 1926. Under vistelsen på skyddshemmet visade hon sig mycket undermålig och nästan oförmögen att tillägna sig någon del av undervisningen. Hon var dock alltid snäll och uppförde sig väl. En lantbrukarfamilj, som i juli 1928 mottagit en från skyddshemmet utskrivnen annan elev och i samband därmed gjort ett gott intryck, gav för placering av utskrivnen elev anvisning på en grannfamilj, vilken uppgavs äga ett mycket gott anseende i orten. Hos sistnämnda familj erhöll därför nu ifrågavarande flicka, vilken den 1 oktober 1928 utskrevs villkorligt, på föranstaltande av skyddshemmet anställning. Skyddshemmets föreståndarinna stod sedan i brevväxling med såväl flickan som familjen. Flickan gav i sina brev alltid uttryck för glädje och tacksamhet över det hem hon fått. Då förhållandena syntes arta sig väl, blev flickan den 31 oktober 1929 slutligt utskrivnen från skyddshemmet. Då föreståndarinnan år 1932 icke erhöi något svar på tre av henne avlätna brev, antog hon, att flickan slutat sin plats och flyttat till annan ort, och all förbindelse med flickan eller hennes husbonfolk upphörde. Skyddshemmets rätt att öva tillsyn över flickan hade vid nämnda tid upphört.

I slutet av år 1943 uppgav flickan, som hela tiden haft kvar sin anställning, för utomstående personer, att hon av husbonfolket hölles isolerad från andra människor och att husbonfolket misshandlat henne och i övrigt behandlat henne på ett synnerligen upprörande sätt. Genom ingripande från de kommunala myndigheternas sida blev flickan därefter skild från sin anställning. Genom vederbörande landsfogdes försorg verkställdes polisutredning rörande flickans behandling och anställningsförhållanden. Polisutredningen ledde dock ej till sådant resultat, att åtal ansågs kunna anställas. I stället åtalade flickans arbetsgivare de ansvariga utgivarna av ett par tidningar, som innehållit artiklar om händelsen, i vilka flickans anställningsförhållanden jämförts med slaveri. Åtminstone i ett fall blev även vederbörande ansvarige utgivare dömd till böter och skadestånd. De som företråda den anställdas intressen ha stämt hennes arbetsgivare med krav på, bland annat, ersättning för utfört arbete under ett stort antal år. Domstolsförfarandet i denna sak är ännu ej slutfört.

I skrivelse den 5 februari 1944 till styrelsen för vederbörande skyddshem har skyddshemsinspektören anført, att av polisutredningen otvetydigt framginge, att arbetsanställningen icke varit lämplig för flickan. Enär utplaceringen ägt rum under en period, då eftervärden för skyddshemmets elever i allmänhet ej var rationellt ordnad och skyddshemmets ledning tydligen saknat anledning till misstanke, att flickan for illa, fann skyddshemsinspektören dock ej anledning till anmärkning mot skyddshemmets styrelse eller rektor. Emellertid framhölls i skrivelsen vikten av att övervakare utsåges för alla från skyddshem villkorligt utskrivna elever, med vilka skyddshemmets befattningshavare icke kunde uppehålla personlig kontakt. Säsom särskilt betydelsefullt

Om förbättrad eftervård åt skyddshemselever. (Forts.)
angavs, att efterblivna elever noggrant övervakades, enär de eljest lätt kunde bliva sexuellt eller ekonomiskt utnyttjade.

Som av förestående redogörelse framgår utskrevs ifrågavarande flicka från skyddshemmet åtskilliga år innan ansvaret för skyddshemsvården enligt beslut vid 1936 och 1937 års riksdagar överflyttades på staten. Den reform, som i samband därmed genomfördes, innebar bland annat, att sinnesslöa icke vidare skulle få omhändertagas inom skyddshemsvården. Barn och ungdomar med en intelligensutveckling motsvarande det vanliga hjälpklassklientelet skulle emellertid fortfarande få åtnjuta skyddshemsvård. Med de regler, som sålunda uppdrogos vid 1936 års skyddshemsreform, skulle i det av interpellanten avsedda fallet — där vederbörande enligt läkares utsago står på en tioårings intelligensnivå — skyddshemsvård icke ha ifrågakommit.

I interpellationen nämnes såsom en brist, att vid utskrivning från skyddshem undersökning ej sker av den utskrivnes mentala tillstånd. De syften, som därigenom skulle vinnas, torde emellertid bliva på ett bättre sätt tillgodosedda genom de regler för intagning å skyddshem, som gällt alltsedan 1936 års skyddshemsreform genomfördes. Ansökan av barnvårdsnämnd om intagning å skyddshem skall nämligen ske hos skyddshemsinspektören. Vid prövningen av ansökningshandlingarna biträdades denne av en psykiatriskt skolad läkare. Befinnes det tveksamt, om förutsättningar för skyddshemsvård föreligga — det till intagning ifrågasatta barnet misstänkes exempelvis vara sinnesslött — omhändertages barnet å skyddshem allenast för observation. Styrelsen för det skyddshem, till vilket barnet överlämnas, har därvid att låta den psykiatriske rådgivare, som finnes för varje skyddshem, undersöka barnet och avgiva yttrande, varefter skyddshemsstyrelsen i samråd med skyddshemsinspektören avgör, huruvida den omhändertagne skall definitivt intagas i hemmet eller erhålla vård i annan form. Äro skyddshemmets styrelse och skyddshemsinspektören ej ense, skall frågan underställas socialstyrelsen.

Enligt interpellantens mening har det till utgångspunkt för interpellationen tagna fallet även utvisat, att skyddshemseftervården vore bristfällig. Även i detta hänseende medförde 1936 års skyddshemsreform förbättringar. Sålunda anvisades i samband därmed medel för bestridande av kostnaderna för eftervårdande åtgärder. Vidare infördes i 1937 års skyddshemsstadga bestämmelser, enligt vilka skyddshemmets föreståndare borde träffa överenskommelse med hantverkare eller annan arbetsgivare, som vore villig att mottaga eleven för praktisk utbildning. Jag är emellertid ense med interpellanten därom, att eftervården fortfarande är behäftad med betydande brister. Detta förhållande har också föranlett mig att åt särskilda sakkunniga, vilka tillkallats jämlikt bemyndigande av Kungl. Maj:t den 12 juni 1942, uppdraga att verkställa utredning av frågan om möjligheterna till effektivisering av skyddshemselevernas eftervård jämte därmed sammanhängande spörsmål. Utredningen beräknas vara färdig omkring instundande nyår. Det är min förhoppning, att på grundval av de sakkunnigas förslag sådana åtgärder skola kunna vidtagas, att tillsynen över dem, som villkorligt eller slutligt utskrivits från våra skyddshem, blir ordnad på ett betryggande sätt.

Herr Arrhén: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet få framföra mitt tack för det välvilliga svar på min interpellation, som han lämnat och som innehåller många synpunkter av intresse för bedömandet av det fall, som beröres i interpellationen. Det må emellertid vara mig tillåtet att i samband med herr statsrådets framställning göra några randanteckningar.

Det talades bland annat om, att skyddshemseleven utskrivits villkorligt

Om förbättrad eftervård åt skyddshemselever. (Forts.)

från skyddshemmet den 1 oktober 1928 och att hon då tillträtt den anställning, som hon först på grund av de kommunala myndigheternas ingripande lämnade i november 1943. Denna anställning tillträdde dock, åtminstone enligt polisrapportens uppgifter, först den 1 oktober 1929, alltså ett år senare. Tidigare hade eleven ett halvår arbetat på ett vilohem, som låg i närheten av skyddshemmet. Här förelåg alltså en försöksutskrivning under verklig uppsikt. Den anställning, som började 1929, hade skyddshemseleven emellertid erhållit genom skyddshemmets förmedling. Man hade nämligen tidigare skaffat en annan elev plats i samma trakt hos en familj, som — enligt statsrådets återgivande av socialstyrelsens skildring — gjort ett gott intryck, och denna hade sedan rekommenderat en annan lämplig grannfamilj. Det må då antecknas, att den första skyddshemseleven snart nog rymde från den familj, som rekommenderat grannfamiljen åt skyddshemmet. Detta förhållande kan ju sägas ge anledning till vissa reflexioner.

Den skyddshemselev, som det här gäller, följdes av en person från skyddshemmet till Laxå, men inte längre. Sedan försvinner skyddshemseleven ur sikte. Föreståndarinnan skrev, såsom herr statsrådet här erinrade om, år 1932 tre brev, men erhöll intet svar. Något försök till brevväxling med husbondfolket synes inte ha gjorts, och man kan ju också i det sammanhanget ytterligare understryka, att den brevväxling, som skyddshemsledningen här ansåg nödvändig, ställdes till en elev, vars mentala tillstånd man åtminstone i de stora dragen var på det klara med. Här har i mitt tycke en mycket långt driven godtrogenhet från skyddshemsledningens sida redovisats, ja, kanske man skulle kunna nyttja ett så starkt ord som slapphet.

Skyddshemsinspektörens rapport av i år ger långtgående erkännande om att arbetsanställningen varit olämplig, och polisrapporten, som är ett digert aktstycke på 66 foliosidor, ger också belägg för en dylik uppfattning. Likaså förefaller det, som om den rättegång, som för närvarande pågår inför Karlskoga häradsrätt och där förhandlingarna senast fördes den 22 november, bekräftar tidningsuppgifterna, att misshandel här verkligen förelegat. Då de uppgifter, som lämnas inför rätta, lämnas på ed, ställas beklagligtvis de slutsatser, till vilka tryckfrihetsjury i annat sammanhang här i Stockholm kommit, i en, milt sagt, egendomlig dager. Skyddshemsledningen frikändes dock av skyddshemsinspektören, därför att man ju år 1929 inte hade några bestämmelser om eftervård och därför att ledningen handlat i god tro. Skyddshemsinspektören ansåg dock, att det för framtiden vore av vikt, att villkorligt utskrivna skyddshemselever erhöles övervakare. Dessa slutsatser äro i sin första del, i varje fall formellt, oangripbara och i sin andra del beaktansvärda. Och ändå finnes det plats kvar, tycker jag, för en hel del reflexioner, som jag dock inte här skall ge mig in på.

Herr statsrådet redogjorde vidare för gällande bestämmelser jämlikt beslutet vid 1936 och 1937 års riksdagar, enligt vilka de sinnesslöa nu avskiljas ur skyddshemsklientelet vid intagningen. Det förefaller mig, som om den av mig antydda möjligheten av en undersökning även vid utskrivningen det oaktat hade åtskilliga skäl, som talade för sig med hänsyn till det i mentalt avseende ganska äventyrliga klientel, som man här rör sig med.

I detta fall — liksom också i samband med lagen om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa av i år — är det emellertid mest bristerna i fråga om eftervården, som falla i ögonen. Beträffande skyddshemmens klientel infördes år 1937 vissa vaga bestämmelser, och av liknande art äro även formuleringarna i 1944 års lag rörande de bildbara sinnesslöa. Herr statsrådet erkände också, att vi här ha den svaga punkten, och hänvisade till en sedan juni 1942 pågående utredning om effektivisering av skyddshemselevernas eftervård. Jag tar för givet, att därmed också angränsande klientels behov tillgodoses.

Om förbättrad eftervård åt skyddshemselever. (Forts.)

Det finns emellertid i detta makabra sammanhang även en annan erinran att göra. Man kan sålunda visserligen känna sig tillfredsställd över påpekan- det, att vården av de sinnesslöa och av dem, som äro i behov av skyddshems- uppfostran, nödortfigt ordnats genom 1936, 1937 och 1944 års lagstiftning på området, men man känner sig osäker för det till antalet okända klientel, vil- ket utgör potentiella parallellfall till det, som vi mötte i Örebro län och som nu lever utan tillsyn, alltså jämnåriga med detta fall, som nu ställts i blyt- belysning genom de relaterade händelserna. Man kan fråga sig, om inte här föreligger ett behov av inventering. Vi ha genom de senaste årens lagstiftning inte fått någon garanti mot upprepande av fallet i Örebro län. Det vore tänk- bart att låta fattigvårdsstyrelsen anmäla de fall, som kunde komma i fråga, i syfte att få dem under kontroll. Vi hålla, som bekant, för närvarande på med en genomlysning av vårt folks lungor för att bekämpa tuberkulosen. Här skulle det gälla att hos ett begränsat antal genomlysa hjärnorna — om man kan använda en sådan formulering i detta sammanhang — i syfte att erhålla vissa viktiga hållpunkter för läkare och socialarbetande. Detta vore av vikt inte minst med tanke på möjligheten att på den frivilliga steriliseringens väg begränsa deras fortplantning. Polisrapporten i örebrolänsfallet ger härvidlag en tankeställare både för skyddshemselevens del och beträffande hennes för- äldrar.

I sin helhet har episoden från Örebro län givit en blytbelysning av ett so- cialt problem, som i många avseenden var obehagligt och ytterst motbjudande. Jag skall ej här ingå på närmare detaljer därvidlag. Alla åtgärder, som syfta till att utrota sjukdomshärdar, av den ena arten eller den andra, måste dock uppmärksammas. Om tillfällena tillvaratagas, kommer en socialvård av den- na natur att på ett särskilt sätt främja folkets fysiska och psykiska hälsa. Jag vill undvika att i detta sammanhang använda stora ord, men det är min varma förhoppning, att även synpunkter av denna art kunna vinna förståelse, allra helst som de även innesluta medkänsla gentemot de olyckliga individer, vilka onekligen kunna betecknas som vårt samhälles olycksbarn.

Herr andre vice talmannen: Herr talman! Jag kan i många avseenden an- sluta mig till vad den senaste talaren har sagt, och jag har begärt ordet för att till dagens protokoll få anteckna ett instämmande i vad han yttrade beträf- fande det rättsfall, som ligger till grund för interpellationen. En underlig motsättning existerar mellan den fällande dom, som juryn uttalade över Stockholms-Tidningen — som i likhet med flertalet av Sveriges tidningar innehållit uppgifter rörande detta fall — och de faktiska upplysningar, som under ed ha lämnats vid den nu pågående rättegången. Jag anser framför allt, att denna motsättning belyser åtskilliga stora svagheter i det nu praktiserade jurysystemet vid tryckfrihetsmål, och jag uttalar den förhoppningen, att den påbörjade utredningen rörande våra tryckfrihetsfrågor och våra tryckfrihets- lagar skall beakta detta fall och låta det få den konsekvensen, att de inadver- tenser i jurysystemet, som utan tvivel ha fått en skarp belysning i detta mål, bli undanröjda.

*Om åtgärder
mot uppsäg-
ningen av
vissa arrenda-
torer.*

Herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet **Pehrsson-Bramstorp**, som förklarar sig ämna vid detta sammanträde besvara herr Alfred Anders- sons interpellation om åtgärder mot uppsägningen av vissa arrendatorer, fick nu ordet och anförde: Herr talman! Med första kammarens tillstånd har dess ledamot herr Alfred Andersson i Bussjö till mig riktat spörsmålet, huruvida jag

Om åtgärder mot uppsägningen av vissa arrendatorer. (Forts.)

har för avsikt att till nästa års riksdag framlägga förslag till åtgärder, som kunde leda till att vissa uppsägningar av arrendatorer stoppades.

I interpellationen har framhållits bland annat, att ägare av större egendomar i som det syntes stor utsträckning uppsagt arrendatorer å underlydande gårdar under åberopande av att jordägarna skulle taga arrendegårdarna under eget bruk.

Enligt de nya bestämmelserna i arrendelagen, som trädde i kraft den 1 januari 1944, gavs optionsrätt i regel åt arrendatorerna å de fastigheter, beträffande vilkas utarrendering de s. k. sociala arrendebestämmelserna tillämpas. Emellertid stadgades tillika, att optionsrätten kunde brytas, därest jordägaren själv, hans make eller avkomling eller ock adoptivbarn eller dess avkomling avsåge att bruka den utarrenderade fastigheten. Efter vad jag inhämtat har uppsägning under åberopande av sistnämnda bestämmelse förekommit i ganska betydande omfattning. Jag har också haft min uppmärksamhet riktad på detta förhållande. Jag vill erinra om att jag den 12 maj 1944 tillkallade sju utredningsmän att verkställa utredning rörande ny lagstiftning om uppsikt å jordbruk. I direktiven för denna utredning anförde jag bland annat följande: »Sedan den nya arrendelagstiftningen trätt i kraft, synes en stark tendens ha kunnat spåras att jordägarna mer och mer sökt taga under eget bruk tidigare såsom självständiga jordbruk utarrenderade torp och lägenheter. Vidare har det kunnat förmärkas, att i och för sig bärkraftiga bondejordbruk i ökad omfattning förvärvat av ägare till intilliggande fastigheter och sammanslagits med dessa. Det torde kunna befaras, att efter sammanförandet under en hand av dylika jordbruk åbyggnaderna å det ena bortföras eller lämnas utan underhåll. En icke obetydlig minskning av de självständiga jordbrukens antal torde till följd av berörda förfarande komma att ske. En dylik utveckling synes icke okontrollerad böra få äga rum.»

Utredning pågår alltså redan beträffande den fråga interpellanten i interpellationen berört. Huruvida utredningen kan bliva avslutad i sådan tid, att förslag kan föreläggas nästa års riksdag, är ovisst. Jag hyser emellertid förhoppning, att något förslag i ämnet skall kunna framkomma under början av nästa år.

Herr Andersson, Alfred: Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet för svaret på min interpellation. Samtidigt är jag angelägen om att säga, att jag är ganska tillfredsställd med detta svar. Det framgår ju därav klart och tydligt, att herr statsrådet har haft sin uppmärksamhet riktad på de förhållanden, som nu råda på sina ställen.

Det har aldrig varit lagstiftarnas mening, att en sådan lucka i lagen skulle få finnas eller ens kunna uppstå, men det har ju visat sig, att det är möjligt att kringgå, vad lagstiftarna här i själva verket ha menat. Man går på sina håll till väga bland annat på det sättet, att man säger åt en arrendator, oavsett hur länge han haft gården i sin hand och oavsett om hans förfäder brukat den före honom, att han måste flytta, och så sätter man dit en lantarbetare, som skall sköta gården åt jordägaren. På detta sätt anser man sig kunna komma ifrån de tvingande bestämmelserna i arrendelagen i vad det gäller byggnadsskyldigheten.

Nu säger herr statsrådet, vilket också är bekant förut, att en kommitté är tillsatt för att utreda denna fråga ytterligare och komma fram med ett förslag snarast. Herr statsrådet tror ju, att det är möjligt, att kommittén blir klar så tidigt, att förslag skall kunna komma fram till nästa års riksdag. Men om nu kommittén inte skulle bli färdig i tid, vågar jag likväl hoppas, att herr statsrådet ändå kommer fram med ett förslag, låt vara ett provisoriskt, som

Om åtgärder mot uppsägningen av vissa arrendatorer. (Forts.)

kan stoppa den tendens att säga upp arrendatorer, som har gjort sig gällande här och var i bygderna. Tiden är dyrbar, och mycket ohägn kan åstadkommas på ganska kort tid. Jag har i mitt omedelbara grannskap kunnat konstatera detta, och vad som sker där, sker också på andra håll.

Vem som helst måste ju förstå, att när en arrendator i en ålder mellan 50 och 60 år blir uppsagd från ett lantbruk, som han har haft i en lång följd av år och hans förfäder före honom, detta inte bara är smärtsamt i och för sig, utan också har den obehagliga konsekvensen, att han har ytterst svårt att skaffa sig annan utkomst. I nuvarande läge är det inte så lätt att få ett nytt jordbruk som ersättning för det han på detta sätt måste lämna, och det är inte heller så lätt att på annat håll komma in i förvärvsarbetet.

Jag är som sagt, herr talman, tillfredsställd med svaret. Jag har ju här fått klart besked, att herr statsrådets mening är att åstadkomma en lag, sådan som lagstiftarna överhuvud taget hade tänkt sig, att den skulle bli, nämligen ett verkligt skydd och ett stöd för arrendatorerna.

Herr Mannerskantz: Herr talman! Jag skulle vilja i någon mån komplettera vad den föregående talaren yttrade.

Han säger, att en huvudanledning till att ett så stort antal arrendegårdar dragas in — slås tillsammans med andra eller läggas till huvudgården — är jordägarens önskan att komma ifrån verkningarna av den nya arrendelagen, särskilt såvitt angår byggnadsskyldigheten. Det är möjligt, att det förhåller sig så i en del fall, det vill jag inte bestrida. Denna utveckling har även förutsetts av lagstiftarna, bland vilka ju både herr Andersson och jag befunno oss. Det sades väl ganska tydligt ifrån inom det utskott, där denna lag behandlades, att resultatet av lagen skulle komma att bli en mycket stark minskning av antalet arrendegårdar och att det därför i viss mån var ett tveeggat svärd att i så hög grad skärpa arrendelagen.

Emellertid är det enligt min mening inte arrendelagen som är huvudanledningen till den omfattande indragningen av arrendegårdar. Det pågår en utveckling på jordbrukets område lika väl som på andra näringsområden, och den utvecklingen är avhängig av att byggnadskostnaderna blivit så oerhört mycket större än tidigare. Det innebär intet mindre än ett förödande av värden att uppföra byggnader på en liten gård. Kostnaderna härför kunna vida överstiga hela gårdens värde, och det kommer aldrig att finnas den minsta möjlighet att få en tillfredsställande förräntning på dessa kostnader. Denna omständighet gör, att oavsett innehållet i arrendelagen kommer det alltid att bli så, att alltför oekonomiska enheter dragas in och läggas tillsammans med annat. Även om man stiftar sådana lagar som herr Andersson efterlyste, när man intet annat resultat än att man fördröjer en utveckling, som jag inte anser direkt skadlig eftersom den står i överensstämmelse med det ekonomiska livets allmänna lagar. Mot dem kan man strida endast till en viss grad och till en viss tid.

Jag menar alltså, att man inte får skylla den här påtalade utvecklingen enbart på den nya arrendelagen. Den är i stället ett led i den allmänna utvecklingen på jordbrukets område och, som jag sade, till mycket stor del betingad av de fördyrade byggnadskostnaderna, både såvitt angår ekonomibyggnader och bostadsbyggnader. Detta bör man ha för ögonen, när man går att vidtaga de ytterligare åtgärder, som måhända kunna vara erforderliga.

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet den av herr *Wistrand* m. fl. väckta motionen, nr 362, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag.

Vid förnyad, punktvis skedd föredragning av statsutskottets utlåtande nr 232, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 242, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inrättande av försvarets forskningsanstalt jämte i ämnet väckta motioner.

Ang. inrättande av försvarets forskningsanstalt.

I detta utlåtande hade utskottet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts i proposition nr 293 framlagda förslag samt med avslag å motionerna I: 352 och II: 560,

a) besluta, att en försvarets forskningsanstalt skulle från och med tidpunkt, som finge av Kungl. Maj:t bestämmas, inrättas och organiseras efter i huvudsak den plan, som av departementschefen i statsrådsprotokollet över försvarsärenden för den 20 oktober 1944 angivits;

b) godkänna i utlåtandet införd personalförteckning för försvarets forskningsanstalt, att tillämpas under budgetåret 1944/45 från och med tidpunkt, som finge av Kungl. Maj:t bestämmas;

c) godkänna i utlåtandet införd avlöningsstat för försvarets forskningsanstalt, att tillämpas under budgetåret 1944/45 från och med tidpunkt, som finge av Kungl. Maj:t bestämmas;

d) till Försvarets forskningsanstalt: Avlöningar å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45 under fjärde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 35 000 kronor;

e) till Nybyggnad för försvarets forskningsanstalt å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45 under försvarsväsendets fastighetsfond, arméförvaltningens delfond, anvisa ett investeringsanslag av 100 000 kronor.

I motionen I: 352, av herr *G. Karlsson* m fl., hade hemställts, att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts proposition nr 293.

Reservationer hade avgivits av, utom andra,

1) herr *Pauli*, som dock ej antytt sin mening;

2) herr *Gustaf Karlsson* och herr *Åkerström*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionen I: 352 och med avslag å motionen II: 560, avslå förevarande proposition.

Herr **Pauli**: Herr talman! Jag har tillåtit mig att till detta utskottsutlåtande anteckna en blank reservation. Med denna har jag inte velat ge uttryck åt samma mening som uttalats i den av herrar *Gustaf Karlsson* och *Åkerström* avgivna reservationen, ehuru jag på vissa detaljpunkter är av en mening, som närmar sig deras. Jag har den uppfattningen — vilken torde delas av alla — att vetenskaplig forskning i försvarets tjänst är en utomordentligt viktig sak. Vi veta ju, hurusom det moderna kriget mer och mer övergår till att bli ett maskinkrig, där industrien bakom kriget betyder ofantligt mycket, för att inte säga att den har den övervägande betydelsen för krigets avgörande. Det vore sålunda orimligt — för dem som överhuvud taget vilja ha ett försvar — att förneka behovet av en forskningsanstalt sådan som här föreslås.

Å andra sidan måste man säga, att tidpunkten för detta förslags framläggande är rätt egendomligt vald. Vi befinna oss nu mänskligt att döma ganska

Ang. inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)
nära den tid, då det europeiska kriget står inför sitt slut. Hur länge det kommer att dröja, innan slutet inträffar, vet ingen men det förefaller inte vara en överdrift att säga, att avgörandet kommer att ha fallit inom det närmaste året. Man kan med vissa skäl fråga, varför inte ett förslag som detta framlagts på ett tidigare stadium, och man kan även framställa den frågan, varför det befunnits så nödvändigt att skynda fram med detta förslag redan till årets höstriksdag, när man i alla fall tagit så god tid på sig för ärendets förberedande. Varför har man inte kunnat lugna sig åtminstone till nästa år?

Denna fråga är så mycket mer berättigad, som det är åtskilliga punkter i detta förslag, som onekligen kräva ytterligare klargörande. Jag är överens med reservanterna herrar Gustaf Karlsson och Åkerström, när de säga, att det varit önskvärt, »att åtminstone frågan om platsen för den föreslagna anstalten varit allsidigt belyst och att kostnaden för byggnaderna kunnat med någorlunda säkerhet angivas vid principavgörandet». Vad som nu föreslås, är att riksdagen skall fatta ett principbeslut, som väsentligen innebär, att en överdirektör och en styrelse skola tillsättas. Sådana viktiga frågor som var anstalten skall förläggas, hur mycket det skall kosta att bygga anstalten, huruvida alla byggnaderna böra sammanföras på en plats eller förläggas på olika ställen — allt detta är ännu inte slutgiltigt utrett, utan det förutsättes, att det skall bli föremål för ytterligare undersökningar.

Man kan också fråga sig, om förslaget, sådant det nu föreligger, kan anses ändamålsenligt i alla avseenden. Vi skola nu besluta om att låta Kungl. Maj:t tillsätta en chef för denna forskningsanstalt. Denna chef skall vara en naturvetenskapligt allroundbildad man. Han skall samtidigt vara en framstående administrativ förmåga. Han skall vara så naturvetenskapligt bildad, att han kan leda och stimulera de framstående forskare på olika områden, som man hoppas kunna knyta till anstalten. Det är ingalunda några små krav, som ställas på dessa forskare. Det är inte fråga om att bedriva något rutinarbete, utan det är närmast fråga om att åstadkomma vad man skulle kunna kalla för snilleblixtar, att göra viktiga uppfinningar, som kunna förbättra krigstekniken inom det svenska militärväsendet.

Det mest förvånande är emellertid den befogenhet, som tillskrives denna överdirektör. Man kan ju, med hänvisning till vad jag nyss sagt, fråga sig: var skall man kunna finna en person, som har en tillräckligt omfattande och djup naturvetenskaplig bildning för att kunna leda ett sådant arbete? Men det är ännu större krav, som ställas på honom. Han skall nämligen ha rättighet att ingripa i detta arbete, han skall kunna säga till en av dessa forskare: »Jag tycker inte att herrns arbete visar sig lovande och kan leda till önskvärt resultat; det är bäst att herrn avbryter sitt arbete!» För att kunna träffa sådana avgöranden måste man verkligen ha en utomordentlig kompetens. Jag är inte själv naturvetenskapligt bildad och har endast en lekmans uppfattning i dessa problem, men jag har talat med verkligt framstående naturvetenskapsmän, och de ha, liksom jag, ställt sig den frågan: var i Sveriges land skall man kunna finna en person med dessa kvalifikationer? Låt oss göra det tankeexperimentet, att t. ex. makarna Curie, som fingo Nobelpriset för upptäckten av radium, hade arbetat inom en anstalt med en chef, som hade haft dessa befogenheter. Var och en, som har läst den berömda boken om Madame Curies liv och verk, minns ju, hur hopplöst det såg ut med detta laboratoriearbete år efter år. Det är tänkbart, att ifrågavarande chef hade kommit och sagt till makarna Curie: »Mina snälla vänner, det här ser fullständigt hopplöst ut. Ni få lov att avbryta arbetet. Ni få inte någon ytterligare hjälp av forskningsanstalten till detta forskningsarbete!» Och om så hade skett, hade radium aldrig blivit upp-

Ang. inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

täckt. Ja, detta är ett tankeexperiment, och man kan kanske säga, att det är överdrivet. Men vem kan veta det?

Jag instämmer därför med den motionär i andra kammaren, herr von Friesen, som har ställt sig kritisk till att man skall utrusta överdirektören med sådana mycket betydande befogenheter.

Jag måste också instämma i de betänkligheter, som motionären i andra kammaren har framställt beträffande platsen för de ifrågasatta byggnadernas förläggande. Departementschefen har lämnat frågan öppen, men utskottet har närmast gett sitt förord åt ett alternativ, som betyder, att dessa anläggningar skola samlas på ett ställe och på sådant sätt, att önskemålet att anstalten får nära kontakt med det militära icke uppfylles.

Det skulle vara ganska meningslöst, om jag, såsom ensam reservant i fråga om denna ståndpunkt, framställde ett yrkande här i kammaren. Om jag skulle ha framställt ett sådant yrkande, skulle det emellertid ha gått ut på att riksdagen borde begära uppskov med frågan för ytterligare utredning, i varje fall till nästa år. Jag vill inte gå så långt som reservanterna Karlsson och Åkerström, som begära ett uppskov till en obestämd framtid, i varje fall till efter krigets slut. Men ett kortare uppskov för närmare utredning av särskilt de punkter, jag nu har tillåtit mig beröra, finner jag mycket motiverat.

Då jag emellertid — efter mina erfarenheter inom utskottet — inte har några förhoppningar om att få tillräcklig anslutning till ett sådant yrkande, så vill jag här endast ge uttryck åt en varm förhoppning dels om att Kungl. Maj:t vid den fortsatta beredningen av ärendets detaljer tar under noga övervägande de synnerligen välgrundade synpunkter, som reservanterna inom forskningsnämnden ha framställt beträffande anstaltens förläggning, och dels om att, därest nu ledningen av arbetet inom anstalten skall ordnas på det föreslagna sättet, de farhågor, man kan ha för friktioner mellan den med så stor makt utrustade chefen och de under honom stående forskarna, icke skola behöva bli verklighet, utan att man må lyckas åstadkomma ett gott och friktionsfritt samarbete. För att uppnå detta torde erfordras, att den blivande överdirektören mera tänker på den del av sin instruktion, där det säges, att han skall beflita sig om ett gott samarbete med forskarna och söka vinna deras förtroende, än på den av mig nämnda befogenheten att avbryta ett arbete, som enligt hans mening icke kommer att leda till resultat.

Under uttalande av dessa förhoppningar vill jag nu avsluta mitt anförande utan att framställa något yrkande.

Herr Karlsson, Gustaf: Med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 293 ha tre av kammarens ledamöter tillsammans med mig motionerat om avslag på den kungl. propositionen. Huvudskälet för detta motionärernas yrkande är, att frågan, huruvida en försvarets forskningsanstalt skall inrättas, bör avgöras, när fredliga och lugna förhållanden inträda. Statsutskottet har icke funnit denna motivering övertygande, och det är egentligen, herr talman, icke så konstigt, eftersom det är statsutskottets första avdelning, som närmast svarar för det utlåtande, som nu behandlas. Många års handlingar visa nämligen, att det endast är Kungl. Maj:t, som kan lyckas övertyga statsutskottets första avdelning. Motionen skrevs inte heller med den förhoppningen, att utskottets första avdelning och kanske inte heller statsutskottet i gemen skulle övertygas, men motionärerna hade ändå den åsikten, att den mening, som de förfäktade, var riktig, och jag ber därför att i fortsättningen få beröra en del spörsmål i anledning av propositionen och den reservation, som jag jämte herr Åkerström i andra kammaren har fogat till utskottets utlåtande.

Vid ärendets behandling i statsutskottet ställdes frågan: behövs det en

Ang. inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)
forskningsanstalt för försvaret? »Svarar man ja på den frågan», sade man i utskottet, »bör saken vara klar, och svarar man bestämt nej, bör saken vara lika klar för dessa, som nu ha den meningen.» Men detta är inte frågeställningen för ögonblicket, i vart fall är det icke motionärernas mening, att frågeställningen är sådan, utan såväl i motionen som i den nyssnämnda reservationen hävdas, att frågan bör besvaras, när fredliga förhållanden inträda. Det är en väsentlig skillnad på detta. Hade vi haft ett bordläggningsinstitut här i riksdagen, hade jag givetvis förordat åtgärden att bordlägga ärendet, till dess att vi fått fred och till dess att vi under lugna förhållanden kunde bedöma läget.

Varför kan man då våga inta en sådan ståndpunkt? Jo, därför, som kammarens ledamöter säkert finna, att det inte beräknas att denna forskningsanstalt skall kunna förstärka landets värnkraft i det nuvarande läget — det gäller sålunda en framtidssak. Under sådana förhållanden anse vi det vara rättare att inrikta arbetet för framtiden, då man lever under normala förhållanden. Redan nu pågår ju för övrigt, såsom framgår av propositionen, forskning på vissa avsnitt inom försvarsväsendet, och vi sakna därför icke sådana anordningar i fråga om viktiga avsnitt av det militära försvaret.

Det går lättare, anse motionärerna och vi två reservanter, att avgöra ärendet, när freden äntligen har kommit, det går lättare att då besvara frågan, om det behövs en forskningsanstalt. Ingen vet ju, hur det kommer att ställa sig med de militära rustningarna efter kriget. Ett kunna vi väl alla vara övertygade om, nämligen att det över hela världen kommer att göras allvarliga försök att förhindra ett nytt krig. Den freds- och säkerhetsorganisation, som skall ha till syfte att förhindra ett nytt krig, måste nog organiseras efter internationella linjer, och det kunde till och med hända, att man också rent internationellt vill vara med om att bestämma, hur våra militära försvarsanstalter skola organiseras. Därför måtte det enligt vår uppfattning — jag betraktar mig som lekman på området — vara förnuftigare att invänta framtiden. Även om det skulle dröja ett år, två år eller kanske tre år, är det ändå förnuftigare att dröja med planerandet på detta viktiga område.

Det är icke uppmuntrande, herr talman, att man redan nu märker ansatser att förbereda — ja, det låter naturligtvis hemskt, om jag säger så — det nya kriget, och det är ju självklart, att inrättandet av en sådan forskningsanstalt här i vårt land icke syftar till detta — det vill jag inte på något sätt göra gällande. Men jag vill ändå säga, att skall man i dessa laboratorier och inför fällda rullgardiner, utan hänsyn till utvecklingen i världen, bara forska för att få reda på effektiva krigsmedel, då ser det sannerligen inte så ljust ut för dem, som hoppas och tro att den normala formen för samlevnad människor emellan ändå skall bli fred och icke krig. Jag tycker nog att man handlar — jag använder måhända åter ett för starkt uttryck, när jag säger det — litet lätt sinnigt med dessa frågor, men jag menar, att det blir nödvändigt att man ser efter, hur man utformar dessa anordningar för framtiden. Jag har understundom personligen varit tveksam, när det har gällt betydelsefulla avgöranden i fråga om att öka landets värnkraft i det aktuella läget, men jag har för min ringa del bidragit med min röst därtill. Jag har gjort detta, därför att jag har varit övertygad om att det har varit nödvändigt. När det nu gäller att ordna med dessa militära ting för framtiden, har jag dock blivit så betänksam, att jag vågat framställa ett yrkande om avslag på den kungl. propositionen om anordnande av denna forskningsanstalt.

Jag gör detta också därför, att det finns vissa sakfrågor, som jag anser äro i behov av ytterligare klarläggande, innan riksdagen fattar sitt principbeslut. Skulle förhållandena, herr talman, bli sådana efter fredsslutet, att det kan

Ang. inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

anses vara nödigt och nödvändigt med en militär forskningsanstalt, så må vi då inrätta en sådan, men dessförinnan böra då vissa enligt min mening betydelsefulla frågor vara klarlagda.

Det framgår nämligen icke av utskottets utlåtande, om man har prövat lämpligheten av att denna forskning för militära ändamål skall isoleras från andra forskningsinstitutioner. Jag är självfallet icke, och i mycket mindre grad än den föregående talaren, fackman på området, jag är lekman i allra högsta grad, men även en enkel lekman kan ju träffa folk, som begriper litet på detta område, och det råder inom kretsar, som icke kunna fränkännas sakkunskap härvidlag, tveksamhet om det lämpliga i att liksom isolera dessa forskare på det militära området. Man kan sålunda fråga, om det inte vore lika lämpligt att försöka anknyta den forskning på detta område, som kan vara nödvändig, till de vetenskapliga institutioner, vilka redan finnas, men den frågan har man icke ens snuddat vid såvitt framgår av utskottets utlåtande.

Vidare måste man väl ändå säga sig, att det vore önskvärt, om riksdagen visste, hur stora byggnader som erfordras för denna anstalt. Det låg fem olika förslag på försvarsministerns bord. Han har gallrat bort tre, och så har han tagit fram två förslag, som han kan reflektera på. Men han vet icke, vilket som kan vara det bästa, och han anför flera skäl för att en ytterligare utredning behövs, innan man kan bestämma sig för det ena eller det andra alternativet. Ett av de två framlagda alternativen skall, enligt de preliminära beräkningar, som finnas, komma att kosta 3 019 000 kronor och det andra 2 775 000 kronor. Riksdagen har tidigare varit tveksam i sina beslut för mindre pengar än så.

Försvarsministern säger, att det här mera gäller att samordna de forskningsinstitutioner, som för närvarande finnas; det är inte så mycket frågan om att bygga ut och bygga nytt som om att samordna. Men kammarens ledamöter ha säkerligen funnit, att denna samordning dock ökar, fortfarande enligt de preliminära beräkningarna, utgifterna med 390 000 kronor om året och medför tillsättandet av nya tjänster. Det ligger åtskilliga frågor under Kungl. Maj:ts prövning, jag tänker alldeles särskilt på frågan, hur det skall ordnas med den flygmedicinska forskningen — skall den anknytas till denna forskningsanstalt eller skall den forskningen få en särskild institution? Detta har försvarsministern inte sagt något om. Även den frågan vore det ur rent sakliga synpunkter skäl i att få klarlagd, innan beslutet i fråga om detta forskningsinstitut inrättande fattas.

Utskottet säger, att det gäller en försvarsangelägenhet av utomordentlig vikt och att man därför får fatta beslut nu, trots dessa obestämda och osäkra faktorer, och sedan lita på att Kungl. Maj:t gör det bästa möjliga. Och visst litar jag för min del på Kungl. Maj:t, men jag skulle ju ändå tro, att det ligger i folkrepresentationens intresse att en liten smula se till, att det finns klara verba, när ett beslut fattas av så genomgripande natur som det, det här är fråga om.

Utskottet säger, att »det förhållandet att vissa icke oväsentliga detaljer i förslaget — såsom förläggningssort och byggnadskostnader — ännu icke blivit fullt klarlagda, synes utskottet, med hänsyn till att det här gäller en försvarsangelägenhet av utomordentlig vikt, icke böra vara av avgörande betydelse för ett ståndpunkttagande till principfrågan».

Om jag skulle vända på frågan och ställa den till utskottets första avdelning, skulle den lyda: vad skall egentligen vara av avgörande betydelse för riksdagen att ta hänsyn till i ett förslag, som framlägges? Jag tycker att bara de frågor, som jag här har plockat fram — det finns många flera detaljer —

Ang. inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

ur propositionen, som man kan fästa sig vid och som kunna göra att man blir tväksam inför avgörandet, böra vara tillräckliga.

Men sedan kommer jag till en intressant sak, som utskottet anför på s. 26, där det liksom lägger in en liten Brasklapp, nämligen då utskottet säger: »Då utskottet tillstyrker inrättandet av den föreslagna anstalten vill utskottet samtidigt uttala sin förväntan, att åt densamma icke gives en alltför vidlyftig och omfattande organisation. Det synes utskottet alltså angeläget, att all återhållsamhet iakttages vid anstaltens utbyggande. Redan det förhållandet att anstalten skulle till huvudsaklig uppgift hava att samordna och leda forskningsuppgifterna talar för att anstalten bör kunna hållas inom ganska snäva gränser.»

Ja, det är fortfarande en lekman, som talar, men jag måste fråga mig: tänker man verkligen utvinna någonting, när det gäller forskning på det vetenskapliga området, om man skall vara småsnål? Mitt lilla sunda förnuft säger mig, att skall man vinna något på detta område, får man vara beredd att anslå pengar och säkerligen också mycket pengar. Om man vill utvinna något, duger det icke att säga: »Ni får visserligen forska, men ni skall spara och vara snåla och se efter att ni inte gör någonting i onödan!» Jag tror att detta går tämligen illa ihop, och jag vill säga, att det sist citerade yttrandet från utskottets utlåtande ytterligare vittnar om att frågan icke är mogen för avgörande.

Nu kommer jag slutligen — och jag skall fatta mig kort — herr talman, till vad försvarsministern dessutom säger, och detta framgår också av utskottets utlåtande, nämligen att det är angeläget, att riksdagen fattar beslut i denna fråga för att försvarsmakten och försvarsledningen skall beredas möjlighet att till sig i fortsättningen knyta de forskare, som under de närmast gångna åren ha haft forskningsuppgifter för försvaret sig ålagda, och det är naturligtvis — jag vill inte säga annat — ett skäl, som är i viss mån bärande. Men jag säger mig också, att om dessa forskare nu inte skulle på ett par tre år få arbete inom försvarsväsendet, så finns det, skulle jag tro, så betydande uppgifter för dem på det fredliga området, att deras arbete där rent nationalekonomiskt sett vore till verklig nytta för landet i dess helhet. Jag skulle tro att nämnda forskare, även om de få en fredlig uppgift som den väsentligaste de hade att syssla med, skulle göra god nytta för nationen.

Det är dessa skäl, herr talman, som göra, att jag framhärdar i min uppfattning, och jag ber sålunda att få yrka bifall till den reservation, som jag och herr Åkerström ha fogat till utskottets utlåtande. Men därtill kommer, kanske som en mera personlig uppfattning, en tro och en förhoppning, att, när detta krig äntligen är slut, vårt land måhända med milt våld också skall tvingas att göra en väsentlig insats för att freden och icke kriget skall bli den normala umgängesformen människorna emellan. Det är kanske en känslsak, herr talman, och man borde väl närmast i denna församling be om överseende för att man har en sådan belastning, men jag kan inte underlåta att nämna den saken. Jag betraktar detta såsom en så allvarlig fråga, att jag i den inte kunnat gå ifrån vare sig min övertygelse eller min känsla, och jag yrkar sålunda bifall till den reservation som jag och herr Åkerström ha avgivit.

I detta anförande instämde herrar *Källman, Fahlander, Anders Andersson, Birger Andersson, Linderot, Einar Persson, Söderkvist, Hage, Jones Erik Andersson* och *Leander*.

Herr Lindström: Herr talman! Man har under den senaste tiden i riksdagen kunnat lägga märke till en stegrad benägenhet att när det gäller försvars-

Ang. inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

frågan dra växlar på en framtid, om vilken man intet vet. Synnerligen typiskt för denna benägenhet var det anförande, som kammaren nyss lyssnade till. Man märkte i början av sommaren, när vi diskuterade frågan om en effektivare organisation av civilförsvaret, att denna tendens framträdde, och vi ha den framför oss här i dag.

Den ärade talaren på bohuslänsbanken inskräpte med mycken emfas, att när detta krig är slut, så finns det stora sannolikheter för att människorna skola ordna det så, att vi slippa nya prövningar av denna fruktansvärda art. Vi skola hoppas det, och säkerligen instämma alla kammarens ledamöter i den förhoppningen. Men ingen kan säga här i dag, huruvida denna förhoppning skall komma att infrias. Vi hyste precis samma förhoppning efter det förra världskriget. Om det är någonting, som har grusats, så är det denna ljusa tro på en fredlig framtid, på en garanterad mellanfolklig rätt, som vi då hyste. Vi ha alltså vunnit en erfarenhet, som är bitter. Men den är också klar. Jag tror att det är säkrast, när vi bedöma dessa frågor, att vi hålla oss till det vi veta, det som hör till allas vår erfarenhet, och inte försöka att lösa spörsmålen med hänsyn till det vi alla längta efter och drömma om.

Herr Karlsson i Munkedal framhöll ivrigt i sitt anförande, att det framför allt vore fråga om ett uppskov under den närmaste tiden, krigets slutskede, varunder det icke skulle vara lämpligt att ta ett sådant här avgörande.

Ja, herr talman, om vi nu lyssnade till vad herr Karlsson i Munkedal tror om framtiden och beslöte uppskov, tror herr talmannen då att herr Karlsson skulle om ett eller två eller tre år bli en positiv och entusiastisk anhängare av en försvarets forskningsanstalt, även om behovet av densamma klart skulle bekräftas? Jag tror det icke. Det framgick alltför tydligt av herr Karlssons anförande, att han med uppskov menade precis vad han skrivit i sin reservation: *avslag* — men inte bara för ögonblicket, utan även för framtiden.

Herr Paulis ståndpunkt var en helt annan. Han är övertygad om att denna anstalt behövs, men han hyser tvivel, om den organisation, Kungl. Maj:ts och utskottet ha föreslagit, är den bästa och lämpligaste. Det finns alltså en klar skillnad mellan de båda reservanter som härvidlag ha yttrat sig.

Att det finns behov av en sådan forskningsanstalt, är klarlagt. Det är klarlagt redan därigenom, herr talman, att sådan här forskning har förekommit ganska länge. Genom 1936 års försvarsordning inrättades försvarets kemiska anstalt, och det har också bedrivits forskningar inom institutioner på andra håll. Vad det nu är fråga om, det är att åstadkomma en samordning, en rationalisering av denna forskning. Det skulle vara underligt, om vi, som sträva efter effektivisering på alla möjliga samhällsområden, skulle stoppa just här, om vi nu skulle hesitera för att plocka ihop de fragment, som ligga spridda på olika ställen, till en bättre och effektivare enhet. Jag tror inte att kammaren vid närmare eftertanke kommer att tveka på den punkten.

Nu påvisar herr Karlsson i Munkedal, att den centralisering, som det nu är fråga om, också kommer att innebära en viss kostnadsökning. Ja, det är riktigt, men även under förutsättning att vi behålla det nuvarande systemet måste man räkna med att denna forskning ändå skall utvecklas och utvidgas, därför att detta är en ren nödvändighet, och då följer även med det bestående systemet nästan automatiskt en kostnadsstegring. Jag tror att vi ha större möjligheter att hålla tillbaka kostnaderna, om vi ha en organisation, som vi klart och snabbt kunna överblicka.

Herr Karlsson har framdragit några sakfrågor, som göra honom betänksam mot ett avgörande i dag. Han föreställer sig, att man nu från Kungl. Maj:ts och utskottets sida strävar efter att åstadkomma ett slags isolering av det militära forskningsarbetet. Det förhåller sig tvärtom så, att i Kungl. Maj:ts

Ang. inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)
framställning till riksdagen poängteras behovet av kontakt med övriga forskningsområden.

I detta sammanhang vill jag peka på en sak, som kan vara ganska viktig. Det har under diskussionen om denna fråga från några håll framförts den synpunkten, att man skulle kunna nå goda resultat genom ett mera obundet arbete av intresserade forskare på olika områden. Ja, vi ha talat om den saken också i statsutskottets första avdelning, och vi ha fått underrättelse om att före detta krig prövades, om man skulle kunna påräkna stadigt civilt intresse för militär forskning, och man fick den erfarenheten, att det inte gick. Man behöver en stomme, en central organisation, som inriktar och inspirerar det hela.

Herr Karlsson talade också om den oklarhet som ännu föreligger i byggnadsfrågorna. Han påpekade, att det från början fanns fem alternativ. Tre ha redan mönstrats ut och två återstå: ett som går ut på att en mindre del av anstalten skulle förläggas i närheten av de militära förvaltningsbyggnaderna på Ladugårdsgårde och huvuddelen ute vid Lilla Ursvik och ett som går ut på att alltsammans skulle förläggas till en gemensam anstalt ute vid Lilla Ursvik. För min del tror jag att detta senare innebär den bästa och rationellaste lösningen, och jag har förstått utskottsutlåtandet på det sättet, att utskottet önskar peka på en sådan enhetlig lösning av problemet.

När herr Karlsson nu argumenterar för uppskov, bortser han från en mycket viktig punkt. Om denna militära forskning skall bli av det värde, som man önskar, så måste man också garantera, att man får dugliga och lämpliga forskare. Det kan man icke ha utsikt att få, om man har en så lös organisation som för närvarande och om man hänskjuter frågan om anstalten till en oviss framtid. Om man skall få det folk man vill ha och som man behöver, är det synnerligen angeläget, att man får ett principbeslut så snart som möjligt.

Vad beträffar herr Paulis mening, så går den ut på att man skulle söka sig fram till en annan organisation i fråga om toppen av anstalten än den som här är föreslagen. I den motion, som är väckt i andra kammaren av herr von Friesen, föreslås, att man skall till administrativ ledare för anstalten sätta en chef, som icke själv är forskare, en militär, och dessutom skulle man göra vissa andra förändringar i den av Kungl. Maj:t föreslagna organisationen. Utskottet, i varje fall dess första avdelning, har noga prövat denna sak, och det torde framgå av utskottsutlåtandet, att det är mycket sällan som en enskild motionär får sina synpunkter så noga genomdiskuterade och belysta, som fallet är med herr von Friesens motion i det föreliggande ärendet. Men denna belysning, alla dessa resonemang om olika möjligheter peka utan tvekan på att den organisation, som Kungl. Maj:t har ansett lämplig, också är den bästa. Här förutsattes nu att chefen skall vara en man med hög naturvetenskaplig bildning, en man alltså som kan ha kontakt med det forskningsarbete som skall utföras. Det är självklart att detta är en mycket viktig punkt i det hela. Arbetsledaren bör ha kunskaper nog och förmåga att förstå de arbeten som bedrivs. Han skall kunna resonera med sina olika forskare om arbetet, och han skall någorlunda kunna följa dess gång. Det är naturligtvis inte meningen att man skall få ett sådant geni, en sådan övermänniska, att han kan följa forskningsverksamheten vid anstalten i alla dess detaljer och specialiteter — herr Pauli karikerade förslaget på den punkten. Nej, man skall ha en man, som kan ha en allmän överblick, som kan bedöma frågor av den vetenskapliga art, som komma upp i detta sammanhang. Vi ha inom utskottet resonerat med experter från civila och även statliga företag om denna fråga, och det har betygats från mycket auktoritativt håll, att just detta, att ledaren

Ang. inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

för ett arbete haft möjlighet att bedöma arbetet, även om han icke kunnat tränga in i varje detalj, har varit av en utomordentligt stor betydelse.

Även i ett annat avseende tillgriper herr Pauli karikatyrer. Han framställer denne chef med naturvetenskaplig bildning som ett slags blivande diktator, som skall kunna på en nyck gå och bestämma, när ett forskningsarbete skall avbrytas, och han påvisar genom exempel från naturvetenskapliga forskningsområden, att sådana uppgifter kunna taga en mycket lång tid att fullfölja. Man får möta många besvikelser; man ser ofta det hela i ett förtvivlans ljus. Ja, så är forskningen beskaffad, och det är självklart, att var och en måste ta hänsyn därtill även på detta område, men om någon skall kunna taga sådana hänsyn, så är det väl en man som själv har någon erfarenhet av och en större kunskap om hur det vetenskapliga forskningsarbetet på dessa områden tillgår och vilka allmänna förutsättningar det har. Jag tror således, att herr Paulis argument är mycket svagt, och att allting talar för det förslag som utskottets majoritet här har samlat sig omkring.

Jag skall endast tillägga en sak. När man läser igenom den kungl. propositionen och jämför vad som har föreslagits i förberedande utredningar med Kungl. Maj:ts förslag, får man en mycket klar uppfattning om att statsrådet och chefen för försvarsdepartementet har strävat efter att åstadkomma en lämplig begränsning av det hela. Han har inte velat låta det svälla ut i oändlighet, utan han har velat draga upp sådana linjer, att man skall kunna behärska utvecklingen och ha garanti för att det icke skall bli någon allt för mastodontisk organisation. Jag tror att man bör vara statsrådet tacksam för detta, och att utskottet är det, framgår ju därav, att utskottet mycket energiskt har understrukt statsrådets synpunkter i dessa avseenden.

Herr talman! Vid mitt deltagande i detta ärendes förberedande behandling har jag allt mer kommit till den övertygelsen, att här föreligger ett förslag, som är mycket lämpligt, och därför vill jag, herr talman, hemställa om bifall till utskottets yrkande.

I herr Lindströms yttrande instämde herr förste vice talmannen samt herrar *Johan Bernhard Johansson, Heiding, Karl Johan Olsson, Andrén, Oscar Olsson, Boman, Holmström* och *Heüman*.

Herr **Undén**: Herr talman! Alla äro vi ense om att den vetenskapliga tekniska forskningen har spelat en utomordentlig roll under det nu pågående kriget. Jag behöver bara nämna två allbekanta exempel. Det ena gäller de magnetiska minorna. Det ansågs till en början, att handelsfartygen voro så gott som värnlösa emot dessa minor, men det dröjde inte så länge, förrän man på allierat håll, i England, genom teknisk-vetenskaplig forskning hade skapat försvarsmedel, som göra dessa minor relativt ofarliga. Det andra, ännu mer slående exemplet var ju, hur den fruktansvärda ubåtsfaran kunde avvärjas genom den teknisk-vetenskapliga forskningens upptäckt av metoder att lokalisera ubåtarna, som gjorde att ubåtskriget misslyckades så grundligt som har skett under detta krig.

När nu motionärerna, som här i kammaren yrkat avslag på propositionen, ställa detta yrkande, så är det, såsom herr Karlsson själv nyss antydde, i hög grad av känslomässiga skäl. Han finner det motbjudande att överhuvud taget inrikta vetenskaplig forskning på förstörelsemedel, såsom han uttryckte det. Man kan ju tillägga, att det är icke enbart eller ens i främsta rummet på förstörelsemedel, som denna forskning är inriktad, utan väl så mycket på försvarsmedel mot förstörelsemedel. Men om man nu en gång räknar med att fortfarande ha ett militärt försvar och att ha ett försvar av sådana dimensioner

Ang. inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

som vi här ha kalkylerat med, då vi gjort en femårsplan, som innefattar en årsutgift på, om jag inte missminner mig, 765 miljoner kronor, om man har en så oerhörd försvarsbudget, då är det väl ändå det rimligaste av allt, att man här inrymmer plats för teknisk-vetenskaplig forskning. Detta innebär ju icke mer än att vi, låt oss säga för hela denna anstalt för vetenskaplig forskning investera ett kapitalvärde som ungefär motsvarar värdet av en undervattensbåt.

Anstalten skulle ju i två avseenden vara av utomordentlig betydelse. Dels betyder, av alla erfarenheter att döma, en sådan systematisk vetenskaplig forskning ofantligt mycket mera för försvarets effektivitet än en mycket, mycket dyrbarare militär enhet av något slag i försvarsorganisationen. Det vore därför enligt min mening mycket mera befogat, att motionärerna riktade sig mot någon annan del av försvarsväsendet än att just vilja stryka ett streck över denna tekniska forskning, som är av så alldeles speciell betydelse.

Den andra uppgiften, som denna tekniska forskningsanstalt skulle ha, är ju att underlätta för staten att vid beställningar hos enskilda leverantörer av krigsmateriel kunna intaga en mera självständig ställning, kunna granska och sovra erbjudna konstruktioner, kunna själv ge anvisningar, på vilka vägar man vill ha ett visst vapen utvecklat, och icke minst kunna bedöma hållbarheten och dyrheten i de erbjudna konstruktionerna. Jag menar alltså, att en sådan teknisk forskningsinstitution kan komma med uppslag, som förbilliga leveranserna. Staten skulle med en sådan anstalt icke befinna sig i samma beroende av de enskilda krigsmaterielleverantörerna och deras forskningslaboratorier, som om en sådan här anstalt saknas. Det är alltså även ur den synpunkten en möjlighet till besparing av stora mått, som föreligger. Anstalten skulle ställa staten i en mycket gynnsammare ställning gent emot det enskilda näringslivet, som sysslar med produktion för försvarsväsendet, än som eljest skulle vara fallet.

Då herr Pauli här förordade uppskov med hela frågan, framställde han en viss kritik mot några punkter i förslaget. Jag instämmer med honom i den skepsis han gav uttryck åt, när det gäller överdirektörsbefattningen i detta verk. Jag vet, att de vetenskapsmän i utredningsnämnden, som ha gått på en annan linje, ha varit rädda för att de särskilt högt kvalificerade vetenskapsmän, som skulle stå som ledare för olika avdelningar, skulle bli allt för beroende av en chef, som ansåge sig ha kompetens att ingripa i deras forskningsverksamhet. Men jag kan omöjligt tro att ett uppskov med denna fråga skulle föranleda försvarsministern till en annan uppfattning. Om han nu efter noggrant studium av spörsmålet har kommit till det resultatet, att det är riktigt att ha en vetenskapsman till överdirektör, lär han väl inte ändra ståndpunkt, om frågan skjutes fram något år, och jag förmodar att inte heller statsutskottet ändrar ståndpunkt i frågan under en sådan tid. Allt material, som behövs för att överväga denna fråga, finns ju redan, så att det kan inte gärna vara skäl till uppskov av den anledningen.

Det andra uppskovsskälet — och det har framförts av bägge reservantgrupperna — är att man skulle vänta att bedöma denna fråga, tills vi komma i mera lugna och normala tider. Jag har mycket svårt att förstå att en sådan här fråga inte kan övervägas lika väl i år som om två eller tre eller fem år. Hur det än kommer att gestaltas med internationella säkerhetsorganisationer och restriktioner i de olika ländernas militära budgeter, deras försvarsväsen och dylikt, lär det väl aldrig inom närmast överskådlig framtid komma att förhålla sig så, att vi inte skulle ha behov av och rätt till att anställa personer, som ägna sig åt tekniskt forskningsarbete för att fullända de möjligheter vi ha att försvara oss. Det förefaller mig att detta skäl — att man

Ang. inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

skulle skjuta på saken, tills lugnare förhållanden inträda — vilar på en mycket oklar känslostämning. Vi kunna precis lika bra bedöma denna sak nu som om några år.

Orsaken till att denna fråga lagts fram redan nu vid höstriksdagen förmodar jag vara, att det verkligen är svårt att fortsätta med den improvisation, som man i hög grad fått reda sig med under kriget. Det är ju så, att under krigets tryck äro vetenskapsmännen vid universitet och högskolor fullt villiga att ställa åt sidan sina vanliga forskningsuppgifter för att åtaga sig sådana här för landet särskilt angelägna försvarsuppgifter, i den mån dessa bero på deras vetenskapliga arbete. De äro alltså villiga att ägna mycket av sin tid åt problem, som de annars inte skulle drömma om att sysselsätta sig med, och likaså har en del personer tagit anställning i de befintliga institutionernas tjänst för att under kriget ägna sig åt detta arbete, men man kan inte begära att de skola fortsätta därmed i årtal framåt. De vetenskapsmän, som nu befinna sig vid dessa institutioner, ha sina ordinarie anställningar, och där vänta dem andra uppgifter, som både intressera dem mera och te sig för dem viktigare med hänsyn till deras normala verksamhet. De vilja slippa dessa militära forskningsuppgifter, och man kan inte begära att de skola fortsätta med dem, när kriget går in i sitt slutskede. De vetenskapsmän, som varit direkt anställda i tjänst hos försvaret, vilja också ha litet mera fasta framtidsmöjligheter, annars ge de sig därifrån, och så förlorar man just de personer, som under årtal specialiserat sig på dessa frågor. Jag tror alltså för min del, att det är synnerligen angeläget, att denna fråga så snart som möjligt kommer till ett avgörande.

Jag vill tillägga att jag för min del tror att förslaget är tilltaget i snävaste laget. Med hänsyn till den stora militära budgeten här i landet hade det varit motiverat att ha en större personal än försvarsministern här föreslagit, men jag skall naturligtvis inte i den punkten göra något yrkande.

Häri instämde herrar *Sjödahl, Sandegård* och *Wagnsson*.

Herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Efter herr Undéns tal har jag för min del inte mycket nya synpunkter att framlägga, men några ord vill jag ändå yttra.

Motionärernas ståndpunkt kan ju endast motiveras från den uppfattningen, att Sverige icke längre skall ha ett militärt försvar. Tar man en annan ståndpunkt, så blir ju deras resonemang fullständigt ohållbart. Jag tror inte att det är många som i dag dela motionärernas uppfattning, och därför skall jag icke diskutera den frågan.

Men om man skall ha ett militärt försvar, så måste man ha en militärteknisk forskning, ty om vi inte ha det, komma vi alltid att vara efter i utvecklingen. Vi komma att ha ålderdomligare vapen än andra, därför att vi aldrig hinna att få nyheterna, förr än vi få vetskap om att andra ha skaffat dem.

Låt mig ta ett exempel. Som alla känna till har under detta krig utexperimenterats eller kommit till användning någonting som vi här i Sverige kalla radioeko — engelsmännen kalla det radio location. Genom denna metod kan man med hjälp av ultrakorta vågor upptäcka föremål, särskilt av metall, på mycket långa avstånd. Man kan t. ex. upptäcka ett flygplan på åtminstone 25 svenska mils avstånd. Man kan bestämma flygplanets kurs och följa dess färd genom luften, och var och en förstår, vilket ofantligt framsteg för försvaret mot fiendliga flygplan en sådan uppfinning innebär. Men denna metod användes också såsom elledning vid strid till sjöss. Ett fartyg som har radioeko kan skjuta i mörker, ty radioekot anger avstånd och riktning exakt.

Ang. inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

Man kan använda denna metod för att skjuta på flygplan i luften; den ger luftvärnet en oerhört mycket större träffsäkerhet både dag och natt. Man har vidare kommit så långt att man kan fälla bomber ovanför molnen med stor träffsäkerhet, utan att man ser marken, därför att de ultrakorta strålarnas återstudsning från marken ger en grov karta, som dock är tillräckligt tydlig för att tala om för flygaren var han befinner sig över marken.

Vi ha nu i vissa avseenden kommit fram till användning av denna metod även i vår försvarsmakt, men inte förrän nu, under det att de krigförande ha utnyttjat den praktiskt taget under hela kriget.

Hur har denna metod upptäckts? Jag har för min del sett uppgivas, ehuru jag ju inte vill garantera att det är alldeles riktigt, att en forskare inom den amerikanska marinen gjorde denna upptäckt vid slutet av förra världskriget på en av Förenta staternas marina forskningsanstalter, och därefter började Förenta staterna redan vid tiden omkring 1920 att experimentera fram detta hjälpmedel för sitt försvarsväsen. Ingen annan makt kände till det. I mitten av 1920-talet publicerades emellertid några vetenskapliga rön; man hade upptäckt ett joniserat skikt tio mil uppe i luften, ett skikt runt jorden som man kallade jonisfären, som är positivt elektriskt laddat och som reflekterar korta radiovågor. Dessa vetenskapliga avhandlingar voro tillräckliga för engelska och tyska forskare att komma fram till samma upptäckt som den amerikanska forskaren hade gjort en hel del år tidigare. Denna rent allmänvetenskapliga upptäckt ledde sålunda till skapandet av en ny och värdefull metod för försvarsändamål. Och varför? Jo, därför att det i England och Tyskland fanns vetenskapliga forskare, som voro inställda på att tänka militärt och som hade till uppgift att tillämpa forskningens rön på försvarsväsendets område. Varför gjorde inte vi detsamma? Avhandlingarna om dessa jonisfärens fenomen funnos ju i Sverige också och de lästes av svenska forskare. Varför drog man inte samma slutsatser här? Naturligtvis därför att det inte fanns några forskare på detta område, som hade till uppgift att undersöka huruvida detta vetenskapliga rön kunde användas för militärt ändamål. Vi kunna aldrig hålla oss ens något så när i nivå med den militär-tekniska utvecklingen om vi icke här i Sverige ha några stycken forskare, representerande skilda vetenskapsområden, som ha till uppgift att se efter på vad sätt vetenskapliga rön kunna användas för försvarets effektivisering.

Därför kommer jag till den slutsatsen, att utan en militär-teknisk forskning kunna vi aldrig hålla oss i nivå med vad andra länder presterar. Ty sådana rön som det exempel jag här gav tala andra makter icke om att de ha gjort. Det tillhör området för deras militära överraskningar.

Varför vi böra besluta om denna forskningsanstalt nu har herr Undén redan så utförligt belyst, att jag inte behöver fördjupa mig längre i den saken. Jag vill bara tillägga ett faktum. I verkligheten är det så att jag denna höst icke har kunnat hålla personal samlad kring de teletekniska uppgifterna. Den verksamhet, som har bedrivits flera år på detta område, är i höst oerhört förminskad, därför att det helt enkelt inte går att få folk till denna verksamhet — de söka sig ut till andra områden, emedan deras ställning här inte på något sätt är tryggad. Det vore ett oerhört slöseri ifall de personer, som vi under krigsåren ha fostrat på dessa områden, nu skulle skingras och gå över till andra verksamhetsfält. Hela den erfarenhet som de ha samlat blir då praktiskt taget till ingen nytta.

Till sist några ord om överdirektören och hans befogenheter. Jag har funderat mycket över detta problem. För att få en riktig uppfattning av det bör man observera en väsentlig sak, den nämligen att det icke är meningen att den militärtekniska forskningsanstalten skall taga hand om *alla* vetenskapliga

Ang. invättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

problem, som tangerar det militära. Den skall inte taga hand om andra problem än sådana, som inga andra vetenskapliga eller tekniska institutioner äro lämpligare att taga hand om. Alltså böra vi räkna med att sådana problem som äro av mera allmän och principiell natur icke skola ligga hos denna anstalt. Sådana problem skola uppdragas åt universitetens och högskolornas professorer och deras institutioner. Konstruktionsarbeten skola icke ligga hos anstalten, utan hos industrierna, hos försvarsväsendets fabriker eller andra tekniska inrättningar. Sålunda komma på denna anstalt förnämligast vetenskapliga uppgifter av en alldeles speciell militär natur, där man sätter sig ett visst mål före. Man försöker alltså komma fram till en viss anordning, och kan man inte komma fram till målet så får man släppa arbetet och inte fortsätta med det.

Det är klart att det alltid är viktigt att tillgodose forskarens frihet i arbetet på att lösa föreliggande problem. Detta krav har jag också för min del varit inställd på att i största möjliga utsträckning tillmötesgå. Men när det gäller en forskningsuppgift är det inte tillräckligt att bara sysselsätta en vetenskapsman — han kan ju inte göra allting själv. Han måste ha arbetshjälp, han måste ha sakkunnig hjälp från vetenskapliga gränsområden, som han inte själv behärskar, han måste ha laboratorie- och andra resurser till sitt förfogande. Alltsammans detta kostar pengar. Och någon måste ju bestämma, hur mycket pengar som skall läggas ut på den ena uppgiften och på den andra. Tänker man praktiskt på denna fråga, inser man ju, att till slut ett sådant avgörande i varje enskilt fall måste träffas. Forskaren kommer till överdirektören, eller om någon överdirektör inte finns till styrelsen, ty någon styrelse måste det väl i alla fall finnas, och begär för en forskningsuppgift, som han har fått, en viss arbetshjälp och vissa resurser. Han får vad han begär, och när han arbetat någon tid måste han begära mer pengar. Styrelsen måste väl då se efter hur långt han har kommit och vilka möjligheter som kunna föreligga, och förr eller senare uppkommer ju en situation då styrelsen — eller överdirektören, om det blir en sådan — måste säga: »Vi kunna inte offra mer pengar och mer arbetskraft på detta, ty det ser inte ut att bli det resultat som vi ha väntat oss!» Om man inte ger forskaren mer pengar, så tvingas han ju att sluta. Då har jag tyckt, att det är mera renhårigt att säga rent ut, för att det inte skall uppstå kompetenskonflikter, som bara leda till att samarbetet mellan de olika instanserna surnar och blir olidligt, och för att man från början skall veta vad man har rätt att rätta sig efter, att den som svarar för de ekonomiska resurserna till sist också får ta på sig ansvaret att avgöra, om ett arbete skall fortsättas eller icke.

Hur man vrider och vänder på detta problem kommer man aldrig ifrån det. Att försöka intaga en annan ståndpunkt blir egentligen bara ett försök att gå vid sidan om saken. I verkligheten kommer man ändå till samma resultat. Ingen lösning är idealisk, det veta vi. Men jag tror att det är synnerligen svårt att här komma till en lösning, som är bättre än den som föreligger i propositionen, som faktiskt utgör resultatet av överväganden från skilda sidor och som bygger på slutsatser, vilka äro dragna ur de premisser som de olika meningsriktningarna ha utgått ifrån. Jag tror därför att propositionens linje är hållbar. På grund av den erfarenhet, som vi i detta land ha om motsvarande forskning under den gångna tiden, tror jag också att det är en lämplig lösning.

Jag rekommenderar kammaren att bifalla utskottets hemställan.

Herr Andersson, Alfred: Herr talman! Jag skall inte bestrida att det föreslagna forskningsinstitutet i en framtid kan ha en uppgift att fylla. Emellertid begärde jag ordet, herr talman, för att deklarerat att jag ändå inte kan lägga

Ang. inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

min röst för Kungl. Maj:ts och utskottets förslag. Mitt enkla bondförstånd säger mig, att det enda rätta är att avslå det föreliggande förslaget.

Jag skulle bättre ha förstått om denna proposition hade lagts fram för riksdagen 1940. Men när vi nu ha kommit i ett läge, då efter allt att döma kriget snart måste vara slut, tycker jag för min ringa del att det kan vara klokt och förnuftigt att vila på hanen en liten tid och vänta och se vad de närmaste åren efter fredsslutet kunna bära i sitt sköte.

Nog tycker jag att världens folk under detta krig borde ha fått känna så pass mycket av vad krig är, att det knappast borde finnas någon som helst åtrå ute i världen att skapa fram möjligheter för ett nytt krig. I varje fall kommer det att dröja ganska länge. När jag läste igenom den kungl. propositionen och de motioner, som ha väckts i ärendet, ställde jag mig den frågan: vilken olycka skulle vi åsamka vårt land och vårt försvar om vi avslå denna proposition? Jag kom till det resultatet — man må säga vad man vill, men det är min personliga inställning — att olyckan måste bli ringa eller ingen. Jag har nämligen den uppfattningen, att denna institution inte kan göra någon som helst nytta under nu pågående krig. Varför skall man då forcera fram frågan, innan freden kommer? Bör man inte vänta och se vad som kommer att ske där ute? Skulle det visa sig att ett krig i framtiden ändå är att befara, ja, då ha vi väl möjligheter att inrätta oss för att möta även en sådan utveckling.

Herr statsrådet gav här en del upplysningar om till vilka resultat man kommit redan med nuvarande forskningsmöjligheter. Ja, men det kan väl knappast vittna om någonting annat än att vi kommit ett gott stycke på väg och att vi alltså just nu inte skulle vara i behov av en utvidgning av dessa forskningsmöjligheter. Den summa det här gäller är i och för sig icke avskräckande stor; vi äro vana vid att bevilja mycket, mycket större summor. Men jag kan inte hjälpa att jag ändå tycker att denna summa, så liten den än kan synas vara — det rör sig ju om fyra à fem miljoner till att börja med — i detta läge skulle kunna användas på ett bättre sätt. Jag skulle med glatt hjärta medverka till att dessa pengar finge användas till de nödlidande i Norge, Finland eller på andra håll.

Jag tycker, jag kan inte hjälpa det, att det skulle se bättre ut både inåt och utåt om vi nu avslå förslaget, låta det ligga och vila så länge och avvakta vad framtiden kan bära i sitt sköte. Jag ber därför, herr talman, att med dessa korta ord få instämna med herr Karlsson i Munkedal i hans yrkande om avslag på det föreliggande förslaget.

Herr Holmström: Herr talman! Det kan ju inte tjäna något till att ingå på ett resonemang med anledning av vad den föregående ärade talaren anförde. Jag är förvånad över att han, liksom också herr Karlsson i Munkedal, inte uppträdde när det föregående ärendet på föredragningslistan behandlades, nämligen om tilläggsanslagen till försvarsdepartementet. Med precis samma resonemang som de nu fört hade herrarna kunnat stå upp och yrka avslag på det.

Utöver vad herr Lindström och chefen för försvarsdepartementet sagt med anledning av herr Karlssons i Munkedal anförande vill jag tillägga några få ord. Det har, som herr statsrådet nyss framhållit, pågått ett intensivt forskningsarbete på alla områden inom vårt försvar under kriget, och särskilt nu under dess slutspurt. Borde det då inte vara nyttigt och nödvändigt att ha tillgång till folk, som kan samla ihop alla dessa erfarenheter, ordna dem och bygga vidare på de vunna resultaten? Just nu är det, såvitt jag kan se, en mycket lämplig tidpunkt att organisera ett sådant arbete.

En enda sak skulle jag vilja framhålla med anledning av herr Paulis reso-

Ang. inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

nemang om överdirektörens befogenheter. Herr Lindström yttrade att herr Pauli gjort en karikatyr av mannen som skall anförtros denna post, och det var ju precis på pricken. Det ser ut som herr Pauli tror, att man skulle försöka leta ut den mest omöjliga mannen i hela Sverige och placera honom på denna befattning. Man kan väl i stället förutsätta, att vi ha alla möjligheter att få tag i en lämplig karl. Jag vill påpeka vad herr Pauli förbisett fastän jag gjorde honom uppmärksam på det under debatten i utskottet, att det för denna anstalt skall finnas en styrelse. Och det vore väl märkvärdigt, som jag också sade i utskottet, om inte herr Pauli, ifall han kommer med i denna styrelse, skulle kunna sköta om att en olämplig karl med diktatorsfasoner föres till god ordning eller, om det inte lyckas, tas bort från sin plats, så att det inom anstalten kan komma till stånd ett kollegialt samarbete.

Till slut, herr talman, bara en reflexion. Sverige är ett land med ett litet folk. Vi kunna inte sätt upp några miljonarméer. Men vi ha i vårt land en högtstående vetenskap. På den skola vi i stor utsträckning bygga vårt försvar. Vi hade i statsutskottets avdelning föredragningar, där vi fingo upplysning om bl. a. sådana saker som herr statsrådet nyss gav ett exempel på. Vi fingo också klart för oss, att det har varit möjligt för ett land att stoppa den mest vältrimmade krigsmaskin, som någonsin funnits i världen, tack vare just vetenskapliga uppfinningar och metoder. Det skall vara vår styrka i vårt lilla Sverige att utnyttja vår vetenskap, så att vi, om vi bli överfallna någon gång, verkligen kunna ha »hemliga vapen», som det under detta krig talats så mycket om — hemliga vapen, som inte bara bestå i tal, utan som kunna sättas i effektiv funktion.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Herr Pauli: Herr talman! Herr Undén har nog i viss mån råkat ut för ett missförstånd när han trodde att bägge reservantgrupperna voro ense om att kräva ett uppskov till lugnare och normalare tider, som det heter. Om han fått den uppfattningen, att jag ville framställa ett sådant yrkande, vill jag härmed korrigerera denna. Det enda jag önskar skulle vara ett kortare uppskov för närmare utredning av t. ex. förlägningsfrågan och byggnadsfrågan, innan riksdagen gick till ett principbeslut. Dessutom hade jag tänkt mig, vilket herr Undén inte trodde, att man under ett sådant kortare uppskov, exempelvis till våren, skulle kunna komma på andra tankar beträffande särskilt den organisatoriska detalj, som rör överdirektören, i vilken punkt herr Undén dock instämde i mina tvivel om lämpligheten av det framlagda förslaget.

Jag har överhuvud taget, vilket jag hoppas att jag klargjorde i mitt första anförande, inte alls den tämligen nihilistiska uppfattning i denna fråga, som har kommit fram i vissa anföranden här i kammaren. Jag har tvärtom den uppfattningen, att om vi skola ha ett försvar, vilket väl alla äro ense om, är det alldeles nödvändigt att förse detta försvar även med en vetenskaplig underbyggnad, så att man på bästa möjliga sätt kan få fram tekniska förbättringar och även göra egna insatser på det krigstekniska området. De exempel, som ha framdragits bl. a. av herr Undén, tycker jag äro mycket illustrativa för detta behov.

Jag slutade mitt förra anförande med att säga, att jag inte ville framställa något yrkande om uppskov, men jag ville i varje fall uttala en förhoppning, därest den organisation kommer till stånd som föreslås i propositionen, att det ordnas så, att det kan bli ett gott och friktionsfritt samarbete trots den egendomliga befogenhet, med vilken man vill utrusta överdirektören. Jag har inte blivit övertygad av vad herr statsrådet yttrade om nödvändigheten att ge

Ang. inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

honom rättighet att avbryta ett visst forskningsarbete, om han finner att det ser ut som om det inte skulle ge något resultat. Jag har fortfarande den mening, att en sådan ordning inte vore nyttig för samarbetet inom anstalten. Jag har inte alls, som herrar Lindström och Holmström tillåtit sig påstå, gjort någon karikatyr av detta förhållande. Jag har helt enkelt påpekat vad propositionen föreslår i denna del, och jag har uttalat mina tvivel om att detta är ändamålsenligt. Just för att detta forskningsarbete skall bli så väl och ändamålsenligt skött som möjligt tror jag, att de betrodda forskare, som skola ha arbetet om hand, också böra ha största möjliga frihet att röra sig inom området för sin uppgift. Jag tror inte på talet om att man kan begränsa dessa uppgifter på det sätt, som herr statsrådet skisserade, så att man bestämmer att vid denna anstalt får endast bedrivas specialforskning, målforskning, medan grundforskningen, som ligger på ett mera allmänt fält, skall lämnas till universiteten. All vetenskaplig erfarenhet säger oss, att man inte kan draga upp någon sådan bestämd gräns mellan dessa områden. Men om herr Holmström håller sitt välvilliga löfte och insätter min ringhet i den blivande styrelsen, skall jag göra vad jag kan — jag är också säker på att de ledamöter, av vilka styrelsen kommer att bestå, skola göra det — för att få det hela att gå så bra och smärtfritt som möjligt. Fastän jag fortfarande är mycket tvivelsam om möjligheterna att i vårt land finna en person med de mycket höga och omfattande kvalifikationer, som skulle krävas av överdirektören, hoppas jag likväl, att man skall hitta en något så när bra person. Det var därför tvärtom herr Holmström som gjorde sig skyldig till en grov karikatyr av mitt anförande, när han påstod, att jag trodde, att man skulle framleta den allra sämste. Jag vill ge herr Holmström rådet att inte argumentera på det sättet. Skillnaden mellan herr Holmströms och min ståndpunkt är i själva verket ganska liten. Jag skulle bara ha önskat, att vissa skönhetsfläckar på propositionen inte hade funnits.

Jag har, herr talman, fortfarande intet yrkande, men det torde ha framgått av vad jag här sagt, att jag ingalunda önskar avslag på propositionen av principiella skäl.

Herr Karlsson, Gustaf: Herr talman! Jag vill först vända mig mot herr Lindström, som gjorde ett försök att rannsaka mitt hjärta och mina njurar.

Herr Lindström uttalade nämligen en mycket bestämd förmodan, att om riksdagen nu skulle avslå den föreliggande propositionen, skulle jag ändå inte efter freden, när frågan toges upp på nytt, vara hågad att medverka till tillkomsten av en forskningsanstalt för försvaret. Jag vet inte på vilka grunder herr Lindström bygger detta uttalande. Det är visserligen sant, att jag alltid har varit kritiskt inställd till de militära anstalterna av skäl som jag här inte skall ingå på. Så sent som år 1936 var jag övertygad om att den utvidgning, som då gjordes, icke var nödvändig. Men åren ha gått och läget har ändrats. 1942 satt jag tillsammans med herr Lindström i försvarsutskottet och gnuggade de problem, som då förelades oss. Jag ansåg mig då på sakliga grunder kunna biträda samtliga de förslag, som Kungl. Maj:t framlade. Detta spelar naturligtvis ingen roll i detta sammanhang, men jag har tillåtit mig att anföra det såsom stöd för att jag kanske ändå inte är alldeles obildbar på detta område.

Jag anser fortfarande, att den fråga, som det nu gäller, ligger på ett annat plan än de föregående försvarsanslagen. Herr Undén förklarade, att det är nödvändigt med vetenskaplig forskning även på det militära området, och ansåg att motionärerna och reservanterna i stället borde ha ingripit på någon annan punkt. För egen del hade jag nog också mina funderingar, särskilt beträffande en viss punkt. Jag fäste mig emellertid vid denna punkt på grund av att det här tydligt utsagts, att vi genom vidtagande av den föreslagna åt-

Ang. inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)

gården icke kunna räkna med några nämnvärda insatser för höjande av vår värnkraft i det aktuella läget, vilket ju icke sagts på de andra punkterna.

Min inställning är, att vi lättare kunna avgöra frågan om denna forskningsanstalt, dess organisation och omfattning, när fredliga förhållanden åter inträtt. Jag föreställer mig nämligen fortfarande — ehuru jag ingalunda vill påstå, att vetenskaplig forskning på det militära området icke kan vara befogad — att denna forskning dock måste stå i en viss relation till omfattningen av vårt övriga försvar under fredsförhållanden; det är ju den saken som vi tala om här i dag. Därför känner jag mig alltjämt stå på fast mark, när jag vidhåller mitt yrkande om avslag på Kungl. Maj:ts proposition trots allt vad som här anförts.

Herr statsrådet Sköld tillät sig att säga, att motionärernas och reservanternas uppfattning vore riktig endast under förutsättning att vi icke ville ha något försvar alls. Det finns icke en stavelse i vad som här skrivits eller sagts som ger stöd åt ett sådant påstående. Här gäller det att bedöma ett läge, vilket vi lättare kunna göra, när vi få se, hur det gestaltar sig efter krigets slut, och kunna skönja konturerna för den kommande fredsperioden i världen. Det är detta som är huvudsaken och som gör, att jag, herr talman, vidhåller mitt avslagsyrkande.

Vårt land har — det är känt och vittnat — högtstående vetenskapliga forskare, men vi måste nog ändå räkna med att vi även på detta område äro en liten stat i jämförelse med stormakterna ute i världen. Det skulle säkerligen för övrigt vara ett tveeggat svärd, om vi ginge den linje, som herr Holmström tydligen rekommenderade, nämligen att militarisera den vetenskapliga forskningen i vårt land. Den vägen är enligt min mening icke rekommendabel.

Med dessa ord har jag, herr talman, bara velat ytterligare förklara innebörden i den reservation, som jag har avgivit, och jag vidhåller, som sagt, mitt yrkande.

Herr Nordenson: Herr talman! Jag kan i allt väsentligt instämma i vad som anförts av herrar Lindström och Undén samt herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet, men jag uppkallades av det yttrande, som här hållits av herr Pauli.

Herr Pauli var bekymrad för den tilltänkta organisationen med en överdirektör, som skall leda arbetet inom forskningsanstalten. Han ansåg, att överdirektören skulle få alltför vidsträckt befogenheter att ingripa i forskningsarbetet, leda och dirigera detsamma, vilket skulle vara en fara för arbetet. Herr Pauli påpekade, att ett sådant övervakande, när det gäller allmän naturvetenskaplig forskning, innebär en mycket stor risk, vilket jag ger honom fullständigt rätt i. Han erinrade bl. a. om makarna Curie och förklarade, att om deras forskning hade stått under övervakning, skulle den med hänsyn till att den ju såg så hopplös ut sannolikt ha blivit inhiberad. Det är ingalunda uteslutet, att så hade kunnat bli fallet. Herr Pauli trodde, att det vid försvarets forskningsanstalt också skulle kunna komma i fråga forskning av mer allmän natur, varvid den av honom påtalade faran skulle föreligga. Jag kan icke dela hans uppfattning härvidlag. Jag tror nämligen, att det här med nödvändighet måste göras en viss gränsdragning och att vi kunna räkna med att forskning av mer allmän natur, s. k. fri forskning, egentligen icke kommer att företagas vid denna anstalt. Det måste med nödvändighet bli den mer begränsade målforskningen som här bedrivs, således forskning med ganska bestämda och konkreta uppgifter och där det gäller att nå ett praktiskt syfte.

Under sådana förhållanden föreligger knappast den risk som herr Pauli här gjort gällande. En person med omfattande kunskaper och rik erfarenhet av

Ang. inrättande av försvarets forskningsanstalt. (Forts.)
 forskning kan enligt min mening mycket väl tänkas ha den nödiga kompetensen att kunna bedöma, om behandlingen av ett bestämt problem verkligen kan leda till resultat eller ej. Han skulle säkerligen ha förutsättningar att kunna ge anvisningar och stöd och även att bedöma möjligheterna att överhuvud taget komma till ett resultat, utan att han därmed behöver stäcka den enskilde forskarens intresse och lust att arbeta. En person med stor erfarenhet kan säkerligen tvärtom verka stimulerande genom att följa forskningen. Det kan naturligtvis tänkas, att det även här kan uppkomma problem, som äro av mera allmän karaktär och som kanske kräva en mera speciell sakkunskap och utrustning av sådan art som inte finns på den planerade institutionen och som på grund av stora kostnader inte heller kan anskaffas. Men då anser jag det ingalunda uteslutet, att en sådan uppgift lämnas till någon forskare vid ett universitet som sysslar just med undersökningar på ifrågavarande område. Det är ju meningen, att vi här i landet skola söka få till stånd kontakt mellan forskningsarbetet inom olika institutioner; det sträva vi efter på andra områden. Jag tänker mig, att om det inom det militära skulle uppkomma problem av mera intrikat beskaffenhet, som den militära forskningsanstalten inte kan bemästra, lämnar man helt naturligt ut dem till annat håll och försöker få dem lösta. Den oro, som herr Pauli här givit uttryck för, är därför enligt min mening icke befogad. Det är alldeles uppenbart, att det kommer att bli svårt att skaffa en lämplig person som kan leda forskningsanstalten, men jag tror ingalunda, att denna svårighet är så stor, att vi för den skull behöva väja för den tilltänkta organisationen.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt därunder förekomma yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Gustaf Karlsson och herr Åkerström vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Karlsson, Gustaf*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 242, röstar
Ja;

Den, det ej vill, röstar
Nej;

Vinner **Nej**, antages det förslag, som innefattas i den av herr Gustaf Karlsson och herr Åkerström vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 243, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om bemyndigande att överskrida det å allmän förskottsstat I uppförda anslaget till Bidrag till internationellt återuppbyggnadsarbete, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 71, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 20 § 1—3 mom. förordningen den 15 juni 1934 (nr 264) om erkända arbetslöshetskassor, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner.

Ang. ändring i förordningen om erkända arbetslöshetskassor m. m.

Genom en den 10 november 1944 dagtecknad proposition, nr 301, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) förordning angående ändrad lydelse av 20 § 1—3 mom. förordningen den 15 juni 1934 (nr 264) om erkända arbetslöshetskassor,

2) förordning angående beloppet av barntillägg och hustrutillägg enligt förordningen om erkända arbetslöshetskassor samt

3) förordning om kristillägg å daghjälp från erkända arbetslöshetskassor.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehått tre i anledning av densamma väckta motioner, nämligen de likalydande motionerna nr 361 i första kammaren av herr *Arrhén* och nr 565 i andra kammaren av herr *Hagård* samt motionen nr 564 i andra kammaren av herr *Lindberg*.

I de båda förstnämnda motionerna hade hemställts, att riksdagen med avslag å propositionen måtte

antingen besluta nya grunder för statsbidrag till de erkända arbetslöshetskassorna i syfte att bereda dessa möjlighet att inom försäkringens ram lämna de försäkrade bättre och i stort sett med propositionens förslag överensstämmande förmåner, därvid vederbörande utskott borde utarbeta och för riksdagen framlägga förslag i överensstämmelse med de riktlinjer, som angivits i motionerna,

eller — därest det icke läte sig göra att på nu föreliggande utredning utarbeta och för denna riksdag framlägga förslag i nyssberörda hänseende — i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning med förslag till ändrade grunder för statsbidrag till de erkända arbetslöshetskassorna så att dessas medlemmar på försäkringsteknisk väg kunde beredas det ökade ekonomiska skydd, som propositionen avsåge, samt att därvid de i motionerna angivna synpunkterna måtte vinna beaktande.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

A. att riksdagen med förklarande, att de genom propositionen framlagda förslagen icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga tre under punkten införda, med 1—3 betecknade förslag till förordningar i nu ifrågavarande ämnen;

B. att motionerna I: 361 och II: 565 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd; samt

C. att motionen II: 564 måtte anses besvarad genom vad utskottet under A. anført.

De av utskottet förordade ändringarna i Kungl. Maj:ts förordningsförslag avsåge allenast tidpunkten för förordningarnas ikraftträdande.

Enligt en vid utlåtandet avgiven reservation hade herrar *Wistrand*, *Hagman* och *Hagård* inom utskottet yrkat bifall till motionerna I: 361 och II: 565.

Herr von **Heland**: Herr talman! Att jag begär ordet före såväl motionärer som utskottets representanter beror på att jag haft förmånen att sitta i den delegation inom efterkrigsplaneringskommissionen, som mycket ingående

Ang. ändring i förordningen om erkända arbetslöshetskassor m. m. (Forts.) behandlat dessa frågor, varför jag omedelbart skulle vilja framhålla ett par synpunkter.

Orsaken till att de flesta inom planeringskommissionen gingo med på det förslag, som propositionen omfattar, var säkerligen att de statliga kontantunderstöden genom höjningarna åren 1942 och 1944 i ett stort antal fall kommit att ligga över de understöd, som arbetslöshetskassorna erbjuda. Det måste nämligen anses felaktigt, att en försäkrad skall åtnjuta lägre förmåner än en oförsäkrad som sluppit premiebetalning. Jag kommer därför för min del att stödja utskottets förslag, till vilket jag för övrigt yrkar bifall, eftersom jag är den förste talaren.

Emellertid skulle jag vilja påpeka tre synpunkter. En av dem har redan debatterats i utskottets utlåtande. Det bör uppmärksammas, att i och med de ökade understöd, som nu lämnas, förändras hjälpens natur: dels ökas arbetsbidragsprocenterna för hustru och barn tillägget, dels bekostas kristillägget helt av staten. Härigenom minskas ju det försäkringsmässiga, och arbetslöshetskassornas hjälp får mera statlig understödskaraktär. Jag är emellertid tillfreds med vad utskottet skriver på den punkten i sitt utlåtande.

Under 1930-talet gällde den principen, att kontantunderstödet icke fick vara högre än lägsta grovarbetarlönen på orten, varvid reservarbetarlönen i regel blev normgivande. Då år 1940 reservarbetena praktiskt taget upphörde och ersattes med beredskapsarbeten, övergick man 1941 att reglera kontantunderstödens belopp med hänsyn till levnadskostnaderna. Sedermera har detta understöd höjts såväl år 1942 som 1944. Det torde kanske bli nödvändigt att ånyo pröva, huruvida det kan vara riktigt, att arbetslösa kunna erhålla högre kontantunderstöd av staten än den lön, som utgår till de sämst avlönade i samhället. Nu har riksdagen emellertid vid flera tillfällen under de sista åren framhållit — senast i samband med sina penningpolitiska uttalanden — att de sämst avlönade i samhället skola få en rättvisare inkomstandard, och man har särskilt åt jordbrukets arbetskraft utlovat en förbättring åtminstone upp till samma nivå som grovarbetarlönen på landsbygden. Jag litar på att riksdagen håller sina löften och har därför för dagen endast velat fästa uppmärksamheten på detta förhållande.

Den tredje synpunkten, som jag skulle vilja framhålla, gäller det anmärkningsvärda förhållandet beträffande fattigvårdsnämndernas handläggning av kontantunderstödsverksamheten. När vi i delegationen inom efterkrigsplaneringskommissionen behandlade denna fråga, fingo vi av en sakkunnig från socialstyrelsen bl. a. följande mycket talande exempel. Förra hösten var det ont om arbetare i Malmöhus län för upptagning av sockerbeter. Samtidigt fanns det arbetslösa i Malmö stad. Dessa hänvisades till att gå ut på betfälten, men de nekade och ville inte ta emot sådant arbete. Då avstängdes de mycket riktigt från statens arbetslöshetsunderstöd. Men vad gjorde de arbetslösa då? Jo, de gingo till Malmö stads fattigvårdsnämnd och fingo av fattigvården precis samma kontantunderstöd som den statliga myndigheten nekat dem på grund av att de icke tagit erbjudet arbete. Det måste ju vara oeffterrettligt att sådana förhållanden få råda.

Ett annat exempel är från Stockholms stad. Utan hänsynstagande till de statliga bestämmelserna höjde Stockholms stads fattigvårdsnämnd år 1943 den kontanta fattigvårdshjälpen över statens kontantunderstöd. Det gick, efter vad jag kan förstå, icke att motivera den mer än tjuguprocentiga höjningen med inträffad levnadskostnadsstegring. Efter den höjningen uppstod i Stockholms stad det läget, att högsta kontantunderstödet hade man, om man gick till fattigvården, det näst högsta, om man hade kontantunderstöd från statens

Ang. ändring i förordningen om erkända arbetslöshetskassor m. m. (Forts.) arbetslöshetsnämnd, och det lägsta, om man hade försäkrat sig mot arbetslöshet och fick bidrag från arbetslöshetskassorna.

Jag kan inte hjälpa, att det synes mig, som om dessa förhållanden måste rättas till snarast möjligt. Det s. k. malmösystemet måste enligt min mening anses vara ett missbruk av den kommunala självstyrelsen. Genom det sätt, på vilket fattigvårdsnämnderna handlägga dessa understödsärenden, kullkastas nämligen faktiskt statens åtgärder.

Det var mycket glädjande, att man inom delegationen i efterkrigsplaneringskommissionen var fullt enig, även från fackföreningshall, om att man borde söka uppnå ett annat sakernas tillstånd. Efterkrigsplaneringskommissionen hemställde därför hos Kungl. Maj:t — det är ju tryckt bland statens offentliga utredningar, så att jag kan läsa upp två punkter av kommissionens hemställan — att åt socialstyrelsen och arbetsmarknadskommissionen måtte uppdragas att utarbeta förslag till sådana anordningar, att antalet fall då fattigvårdsunderstöd utbetalas i stället för kontanthjälp till arbetslösa kan ytterligare minska, samt att Kungl. Maj:t ville föranstalta att förslag utarbetas om förenhetligande av den centrala administrationen för arbetslöshetsförsäkringen och kontantunderstödsverksamheten.

Då jag ser, att herr statsrådet Erlander är närvarande, vill jag uttrycka den förhoppningen, att herr statsrådet måtte beakta dessa två punkter i efterkrigsplaneringskommissionens uttalande lika mycket som den punkt, som rör de frågor vi just nu behandla i utskottets utlåtande.

Med framförande av detta önskemål ber jag, herr talman, att ännu en gång få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Wistrand: Herr talman! Kungl. Maj:ts proposition, som utskottet har givit sin anslutning till, innehåller en hel del, mot vilket även från min sida ingen anmärkning göres. Den innefattar visserligen också en del, mot vilket enligt min mening befogade anmärkningar kunna framställas, men jag vill här endast uppehålla mig vid en punkt, som för mig ter sig som den centrala och allvarligaste.

Det gäller det provisoriska kristillägget av 75 öre per dag, som enligt Kungl. Maj:ts proposition skall utgå för varje daghjälp. Detta förslag är motiverat med, att det har visat sig, att arbetslöshetsförsäkringens daghjälp i många fall icke uppgått till det belopp, som utgår vid den understödsverksamhet, som handhaves av arbetslöshetsnämnderna. Jag medger gärna, att detta är ett uppenbart missförhållande. Arbetslöshetsförsäkringen kan icke i längden bli populär, om den icke ger åtminstone samma förmåner som de arbetslöshetsunderstöd, som utbetalas utan någon som helst kostnad för vederbörande. Att ett sådant missförhållande har kunnat uppstå är i och för sig synnerligen anmärkningsvärt, och herr von Heland har här tecknat den bakgrund, mot vilken detta kunnat ske. Det måste anses i hög grad otillfredsställande, att i detta sammanhang oansvariga organ som fattigvårdsnämnderna i några av de stora städerna — jag tillägger för undvikande av missförstånd oansvariga organ ur den synpunkten att de äro oansvariga för den statliga arbetslöshetspolitikens handhavande — kunna sätta hela dess väldiga apparat i rörelse genom ett ensidigt förfarande, varvid helt säkert icke ha tagits i övervägande alla de konsekvenser för det allmänna, som kunna följa av en ohämmad rörelsefrihet i detta avseende. Missförhållandena äro så stora, att det väl kan vara skäl för de lagstiftande myndigheterna att överväga åtgärder, som för framtiden möjliggöra en kontroll från staten sida. Socialstyrelsen har tidigare i annat sammanhang utlätit sig, att fall som dessa icke kunna undvikas med nu gällande lagstiftning, men

Ang. ändring i förordningen om erkända arbetslöshetskassor m. m. (Forts.) samtidigt utlovat att i särskild skrivelse fästa Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på dessa frågor i syfte naturligtvis att åtgärder skola vidtagas mot ett upprepande. Jag ber att få rikta en fråga till herr statsrådet Erlander, om någon sådan skrivelse har inkommit och vilka påföljder den haft. Jag förmodar dock, att om en dylik skrivelse ingått, har den fått det ödet att begravas hos den stora socialvårdskommittén, som ägnar ett mycket stort arbete åt framstötat på olika områden men som, enligt min mening, icke har ägnat den kontrollerande och rationaliserande delen av sin uppgift samma intresse.

När man då anser sig nödsakad att på ett eller annat sätt förbättra förmånerna inom arbetslöshetsförsäkringen — jag är som sagt fullt medveten om att det föreligger ett behov därav — måste jag emellertid fråga mig, varför det icke har gjorts någon noggrann undersökning om arbetslöshetskassornas förmåga att själva bära dessa utgifter. Flera av arbetslöshetskassorna ha ju stora fonder, och i andra ligga avgifterna på en så låg nivå, att man mycket väl borde kunna tänka sig en höjning av beloppen. Det måste dock ligga i arbetslöshetsförsäkringens stora idé, att den så långt som möjligt skall bäras upp av egna krafter och att den skall vara en verklig försäkringsrörelse och icke en camouflerad understödslinje. Vi äro mycket hastigt på glid mot det senare. Det största steget i den riktningen har otvivelaktigt tagits genom den föreliggande propositionen, som visserligen avses att vara av provisorisk art, men som ändock såsom alla provisorier nog kan förväntas få en mycket varaktig karaktär.

Med arbetslöshetsförsäkringen äro dock så stora förmåner förenade — det behövs ju inte mer än en prövning av villigheten att söka arbete, och det förekommer ingen behovsprövning — att det uppenbart är fördelaktigt att tillhöra en arbetslöshetskassa. När penningvärdet förändrats därhän, att det blivit nödvändigt vidtaga en ruckning uppåt av förmånerna, borde man också kunna tänka sig en motsvarande förhöjning av avgifterna.

Det har sagts, att reallönerna icke äro desamma som de ha varit tidigare, varför det vore svårt att höja avgifterna. Ja, man kan kanske tvista om vad reallönen för närvarande är, men den minskning av densamma som skett från tiden före kriget torde i själva verket inskränka sig till endast några få, på sin allra högsta höjd fem—sex procent. Man borde således mycket väl kunna tänka sig en höjning av avgifterna, om behov därav uppstår. Därtill kommer att bakom arbetslöshetskassorna stå i allmänhet de stora fackföreningskassorna, och det borde inte vara otänkbart att de, om det behöves, lämnade ytterligare stöd. Naturligtvis får man också tänka sig, att staten i så fall ger något ytterligare stöd. Mot ett sådant vill jag inte på något sätt anses ha uttalat mig. Men det måste övervägas, i vilka former och vilken utsträckning detta skall ske. Att slänga ut ett hundraprocentigt statligt bidrag helt löst och improviserat till arbetslöshetsförsäkringen anser jag inte på något vis kan gagna dess syften.

Med anledning härav, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den avgivna reservationen, vari har yrkats bifall till en av herr Arrhén i denna kammaravgivna motion — dock med den ändringen, att jag inskränker mig till att yrka bifall till det senare alternativet i motionens kläm, vilket är det enda, som nu är aktuellt. Yrkandet innebär sålunda, att riksdagen med avslag på Kungl. Maj:ts proposition nr 301 i vad avser förslaget om kristidstillägg till daghjälpens ville i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning med förslag till ändrade grunder för statsbidrag till de erkända arbetslöshetskassorna, så att dessas medlemmar på försäkringsteknisk väg kunna beredas det ökade ekonomiska skydd, som propositionen avser, samt att därvid de i motionen angivna synpunkterna måtte vinna beaktande.

Jag skulle också i detta sammanhang vilja säga, att det måste anses vara

Ang. ändring i förordningen om erkända arbetslöshetskassor m. m. (Forts.)

ganska uppseendeväckande, att vi även i detta års budget ha upptagit ett så stort anslag till arbetslöshetskassorna som 10 miljoner kronor. Man vet ju, att detta år liksom de närmast föregående har varit präglad av en synnerligen åtstramad arbetsmarknad, vilket har gjort, att svårigheten att få arbetskraft har varit mycket stor. Det är då, som jag sagt, uppseendeväckande, att man verkligen under en sådan period skall behöva anvisa ett anslag av denna storleksordning till arbetslöshetsförsäkringen. Det ger en föraning om hur det skall bli, när vi få en verklig arbetslöshet. Just denna omständighet ger enligt min mening anledning att handskas mycket varsamt med statliga utfästelser beträffande arbetslöshetsförsäkringen.

Det torde också vara synnerligen stor anledning till att verkligen på allvar företa en revision av handhavandet av arbetslöshetsförsäkringen. Jag tror, att på de flesta håll finns ingenting att anmärka, utan den skötes på ett utomordentligt gott sätt, men på många håll har det förekommit ting, som enligt min mening måste te sig som missbruk, men som äro formellt riktiga med den nuvarande arbetslöshetsförsäkringens utformning. Jag tänker t. ex. på vad som praktiseras vid en del större industriföretag, där vederbörande arbetare, samtidigt som de ha fått pension av bolaget och lämnat det aktiva arbetslivet, efter karenstiden annäla sig på arbetslöshetskassan och lyfta försäkring under den period, de äro berättigade till sådan. Detta är enligt min mening ett typiskt exempel på ett användande av arbetslöshetsförsäkringen för ändamål, som den icke är avsedd för.

Herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Jag ber först att få uttrycka min tillfredsställelse över det sätt, på vilket utskottet har behandlat denna proposition. Den är ju i allt väsentligt tillstyrkt av utskottet, och det gläder mig också, att enheten inom utskottet har varit så stor om de bärande principerna i propositionen, som utskottsutlåtandet vittnar om.

Med anledning av vad herr Wistrand nyss anförde, kan det kanske vara skäl i att observera ett par förhållanden. Herr Wistrand säger, att det finns en betydande risk för att vi skola komma in i ett läge, då försäkringen upphör att vara en försäkring och i stället blir en form för ett maskerat understöd. Jag tror, att herr Wistrands farhågor på den punkten äro väsentligt överdrivna. En blick på kostnaderna, exempelvis för fjolårets försäkring — siffrorna för 1944 ha vi inte tillgängliga — visar, att medan statens bidrag i fjol uppgick till ett sammanlagt belopp av 4,9 miljoner, fick man från enskilt håll — från fackföreningarna och i form av enskilda medlemsavgifter — sammanlagt 21 miljoner kronor. Under den tid, som försäkringen har verkat, har statsbidraget gått upp till 22,6 miljoner, medan medlemsavgifter och bidrag från fackföreningarna utgöra 68,8 miljoner. Jag tror, att kammaren bör ha dessa siffror som en bakgrund för diskussionen och påståendet, att det finns risk för att denna försäkring skulle på samhället vältra över kostnader, som försäkringsmässigt borde bäras av andra. Det belopp, som står upptaget i budgeten — 10 miljoner kronor — går ju inte åt, om arbetslöshetsläget blir lika tillfredsställande som i år. I fjol hade vi också ett högt belopp upptaget, men som jag nyss nämnde, gingo utgifterna till en väsentligt lägre summa.

Detta ger mig också anledning att säga, att om hittills den väsentliga delen av kostnaderna för arbetslöshetsförsäkringen har burits av de försäkrade eller deras fackföreningar, så är det ju dubbelt angeläget att se till, att försäkringen är så förmånlig, att den kan ta upp konkurrensen med vilken understödsform det överhuvud taget kan bli fråga om att konkurrera med. Det gläder mig, att man på den punkten inte har rest några erinringar.

Nu säger man emellertid, att just konkurrensen mellan olika understödsfor-

Ang. ändring i förordningen om erkända arbetslöshetskassor m. m. (Forts.) mer driver upp understödsbeloppen. Vi höja först arbetslöshetsunderstöden genom AK, sedan höjer kanske fattigvården sina understödsbelopp, därefter höja vi försäkringsbeloppen, och så börjar cirkeln igen. Jag vill då till herr von Heland, som närmast tog upp det resonemanget, säga, att jag inte är blind för att den nuvarande splittringen har betydande olägenheter. Men ett ingripande i den kommunala självstyrelsen så kraftigt som det herr von Heland rekommenderade — att man alltså skulle maximera fattigvårdsstyrelsernas understöd och införa bestämda, strikta regler för i vilka fall fattigvård får utgå — det tål väl ändå att fundera på litet grand, innan man åt statsorgan överlämnar en så viktig kommunal uppgift. Jag vill fästa herr von Helands uppmärksamhet på att införa vi maximitaxor, är det självfallet, att vi också måste införa minimitaxor. På det sättet komme fattigvårdsstyrelsernas rörelsefrihet att bli ännu mera kringskuren än för närvarande.

Jag är som sagt var inte blind för att det ligger ett problem dolt bakom det förhållande, som herr von Heland påpekat, men jag tror, att det är litet för lättvindigt att föreställa sig, att man löser det genom att för kommunernas fattigvård utfärda ungefär samma bestämmelser som dem, som gälla för den statliga arbetslöshets hjälpen. För att här få den enhetlighet, som vi alla eftersträva, finns det enligt min mening ingen annan metod än att bygga upp en socialförsäkring, som är så effektiv, att man inte behöver komplettera den med kommunala hjälpåtgärder. I det ögonblick detta förverkligas kommer ju kommunernas intresse av att behålla sin rörelsefrihet att bli mycket mindre, och vi ha då en tryggad metod, varigenom man kan lösa dessa frågor. Jag ser i det beslut, som jag föreställer mig, att riksdagen om några minuter kommer att fatta, ett steg på linjen mot att göra sociallagstiftningen i en viss bestämd punkt så effektiv, att man mer och mer kan komma ifrån nödvändigheten för kommunerna att här ingripa.

Beträffande enhetligheten vill jag ytterligare säga, att det förslag, som efterkrigsplaneringskommissionen har lämnat, är föremål för remissbehandling för tillfället. Denna remissbehandling avslutas väl i mitten av januari, antar jag, och därefter skola vi ta upp alla de frågor, som aktualiseras där. Jag medger villigt, att det problem, som jag nu har uppehållit mig vid och som herr von Heland tog upp här i debatten, är en viktig fråga, som vi väl på ett eller annat sätt få försöka komma till rätta med, även om vägarna inte äro så enkla.

Jag vill i det sammanhanget säga, att om det inte vid remissbehandlingen kommer fram någonting, som övertygar mig om motsatsen, är jag för min del villig att tillstyrka det förslag om en enhetlig organisation av dessa ting, som efterkrigsplaneringskommissionen har förordat. Det har från min sida varit ett gammalt önskemål, inte alls därför att socialstyrelsen på något sätt missköter sin uppgift som centralorgan för arbetslöshetsförsäkringen, utan helt enkelt därför att jag tror, att vi måste få en enhetlig ledning för arbetsförmedling och arbetslöshetsförsäkring, så att inte försäkringsbeloppen utbetalas av ett organ, under det att arbetsvilligheten prövas av ett annat. Därigenom kunna naturligtvis en onödig dubbelorganisation och en del slitningar uppstå. Jag har sedan flera år haft den uppfattningen, att det vore en lämplig form, att man förlade dessa två ting på ett och samma ställe. Om det som sagt inte vid remissbehandlingen av efterkrigsplaneringskommissionens förslag skulle komma fram skäl, som övertyga mig om att kommissionen och jag ha haft en felaktig uppfattning, så tror jag, att vi redan nästa år skola få en sådan enhetlig organisation. Därefter blir det kanske litet lättare att komma till rätta med de ting, som vi nu ha resonerat om.

Beträffande herr Wistrands oro över att kristilläggen helt utgå av statliga

Ang. ändring i förordningen om erkända arbetslöshetskassor m. m. (Forts.)
medel, kan jag mycket väl förstå, att man kan tycka, att vi först borde ha prövat möjligheterna att få de kassor, som ha mycket låga försäkringsavgifter, att själva höja dessa och på det sättet få medel till en höjning av dagunderstöden. Arbetslöshetsförsäkringen är emellertid uppbyggd efter den principen, att statsbidraget växer med stigande arbetslöshetsrisk. Statsbidragen till dagunderstöden bygga alltså på denna princip. Men kassorna fastställa ju icke sina avgifter allenast med hänsyn till sin arbetslöshetsrisk, utan de måste också ta hänsyn till vad medlemmarna ha möjlighet att betala. Om det då är en relativt dåligt betalad arbetargrupp det gäller, fastställes en låg försäkringsavgift och ett lågt dagunderstödsbelopp, icke därför att kassan i och för sig inte skulle vilja ha ett högre dagunderstödsbelopp, utan helt enkelt därför att kassans medlemmar icke anses ha råd att betala mera. Då ha vi tyckt, att det skulle vara ganska hårt att säga t. ex. till lantarbetarna, som ha en mycket låg försäkringsavgift, att staten är villig att lämna ett högt bidrag till exempelvis målarnas kassa, därför att de redan nu ha en hög försäkringsavgift på grund av arbetslöshetsrisken; men deras ekonomiska ställning får ju i regel bedömas vara bättre än lantarbetarnas. Med herr Wistrands förslag skulle vi komma i den situationen — eftersom jag föreställer mig, att han inte vill bryta sönder principerna för statsbidragets utgående — att målarnas kassa skulle komma i åtnjutande av ett väsentligt högre statsbidrag per arbetslöshetsdag än lantarbetarnas. Vi ha sagt oss i departementet — men socialstyrelsen hade en annan mening — att det ändå inte var rimligt, att man på det sättet lät försäkringsavgifterna bli normgivande för statsbidragets storlek. Och vi kunde heller inte låta ärendet vänta hur länge som helst i avvaktan på en ny utredning! Vi kunde inte sitta och fundera fram och tillbaka för länge på hur denna fråga skulle lösas. Vi kunna ju dock när som helst komma ut i partiella arbetslöshetskriser. Vi ansågo därför, att när nu riksdagen var samlad, måste vi ta en position relativt snabbt. Då fanns väl ingen annan möjlighet, om man ville undvika det av mig påtalade förhållandet lantarbetarna—målarna, än att införa ett enhetligt kristillägg, helt betalat av statsmedel. Någon annan lösning, det vågar jag påstå, kunde man inte komma till i den situationen.

Hela frågan om arbetslöshetsförsäkringen måste emellertid tagas upp till omprövning. En sådan pågår och jag är för min del starkt övertygad om att denna skall leda till att vi få öka statsbidragen ytterligare till de kassor, som på grund av speciella svårigheter inte ha lätt att nå tillräcklig effektivitet. Ökningen blir säkerligen så stor, att vi ha en säker marginal, när vi nu gå fram med en så modest höjning som den här föreslagna. Den innebär icke ett föregripande av den slutliga prövningen.

De skäl, som jag här anfört, herr talman, göra, att jag tror, att kammaren med stort lugn kan följa utskottet.

Herr von Heland erhöll nu ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Det var för att rätta en missuppfattning som jag nu begärde ordet. Jag ytttrade mig aldrig om särskilda bestämmelser eller maximitaxor för fattigvården, utan jag gjorde endast en hemställan om undersökning av två punkter i efterkrigsplaneringskommissionens utlåtande. Man måste uttrycka stor tillfredsställelse över det anförande, som herr statsrådet höll, ty det vittnade om herr statsrådets intresse just för de frågor, som jag här tog upp i mitt första anförande. Min uppfattning är ju den, att man har svårt att komma till rätta med dessa saker, om man inte ingriper på den kommunala självstyrelsens område. Jag tror, att detta blir nödvändigt, men utredningen får väl visa det.

Herr talman! Slutligen vill jag säga, när herr statsrådet fann intresse för

Ang. ändring i förordningen om erkända arbetslöshetskassor m. m. (Forts.)
alla de olika punkterna i kommissionens utlåtande, att jag hoppas, att herr statsrådet inte är lika positivt inställd till den sista punkten i kommissionens utlåtande, som gäller kontantunderstöden vid massarbetslöshet, där vi ju ha en socialdemokratisk majoritet om ett förslag, som fått namnet berg- och dalbana. Jag hoppas, att det förslaget inte vinner herr statsrådets lika stora intresse som de övriga punkterna.

Herr **Ström**: Herr talman! Jag begärde ordet på grund av dels herr von Helands, dels herr Wistrands förtäckta angrepp under debatten på den kommunala självstyrelsen. Den är sannerligen ständigt och jämt infamt påpassad. Skulle man nu börja att även på detta område sätta upp staket och gränser för den, tror jag, att det skulle vara synnerligen olyckligt. Man måste se till, att kommunernas självständighet och självbestämmanderätt bevaras, och de anmärkningar, som här ha förekommit, äro inte alls av den valör, att de kunna anses motivera någon som helst tumning på kommunernas rättigheter.

När jag nu har ordet, vill jag också ta upp det angrepp, som riktats mot fattigvården i Stockholm. Denna har beskyllts för att tillämpa felaktiga principer på en viss punkt. Jag känner ju inte till dessa detaljer, men jag vet, att fattigvårdsunderstöden i Stockholm ingalunda äro för högt tilltagna. De äro snarare i underkant i förhållande till de mycket dyra levnadsförhållanden, som råda i Stockholm. Alla partier bruka vara ense vid besluten.

Jag vill också gärna fråga, om det inte vore rimligt, att arbetsgivarna finge bidra till arbetslöshetsförsäkringen. Vi ha ju hört av herr statsrådet Erlander, hur litet fog herr Wistrand hade för sina anmärkningar. På student-språket skulle man ju kunna säga, att herr Erlander fullständigt kvaddade herr Wistrand. Men det ligger någonting, som man måste observera, i herr statsrådets anförande, nämligen att bidragen äro väsentligt mycket högre från arbetarna än från det allmänna. Vi veta, att det bidrag till arbetslöshetens bekämpande, som arbetsgivaren lämnar, icke är särdeles stort. Vore det inte skäl i, om man nu skall ta upp hela denna sak till undersökning, att pröva, om det inte vore riktigt och rättvist, att inte bara arbetarna och det allmänna bidroge till dessa försäkringskassor, utan även arbetsgivarna. Man kan säga, att de göra det genom det allmänna, men därtill kan svaras, att då få ju arbetarna bidra två gånger, dels själva direkt, dels även de indirekt genom det allmänna. Man måste väl anse, att arbetsgivaren har en viss skyldighet och även en viss fördel av att ha en stabil och till förfogande stående arbetarstam, som inte skingras för himmelens alla vindar, när arbetslöshetskrisen inträder. Det är sålunda ett direkt intresse för arbetsgivaren, som här uppenbarar sig.

Jag vill också genmäla till herr Wistrand, att när han anser, att reallönen är ungefär densamma nu som före kriget — det skulle bara skilja på fem procent — så tror jag inte, att han får många här i landet att gå med på det.

Jag vill till slut också säga, att det finns en punkt här, som inte har berörts men som är ganska allvarlig. Herr Wistrand snuddade vid den, men han utförde inte anmärkningen. Varför ha vi under denna tid med en mycket hög sysselsättningsgrad ändå så många arbetslösa, att det kostar så mycket pengar, även för staten? Jag vet inte, om det är utrett, men jag vet, att under de många år, jag var verksam i Stockholms stadsfullmäktige, kom det mycket ofta arbetare, kontorsmän och tjänstemän i det enskilda näringslivet och förklarade, att det var mycket svårt för dem att efter en arbetslöshetsperiod åter få sysselsättning inom näringslivet, om de hade uppnått en ålder av mellan 40 och 50 år. Arbetsgivarna voro ständigt mycket angelägna att få unga arbetare, helst från 16—17 år och upp till 40 år. Sedan kom det en period, då

Ang. ändring i förordningen om erkända arbetslöshetskassor m. m. (Forts.)

det var svårt att få sysselsättning men där det ändå lyckades en och annan gång. Det var åldern 40—50 år. Efter 50 år var det så gott som alldeles omöjligt, ty då ville arbetsgivarna icke ta emot dem. Ligger inte här ett problem dolt, som bidrar till att förklara den arbetslöshet vi ha, och vore det inte skäl i att man undersökte, om det inte måste ske en ändring, så att man placerar även de äldre arbetslösa i arbetet och inte bara låter dem gå arbetslösa? Då hjälper det ju inte, om de skickas ut på betfälten eller några andra tillfälliga arbeten, ty det ger inte någon stadigvarande inkomst. För övrigt finns det gränsfall — man kan inte begära, att en arbetare alltid skall ta vilket arbete som helst, man kan inte begära, att en urmakare och en guldsmed, en fininstrumentmakare o. s. v. skola ta arbeten, som under en lång tid totalt omöjliggöra för dem att fortsätta i sina egentliga yrken.

Herr Strand: Herr talman! Herr von Heland sade i sitt anförande någonting, som jag fattade på det sättet, att han hade missförstått innebörden i höjningen av hustru- och barnstilläggen. Han trodde nämligen, att det skulle förändra karaktären av försäkringen, men det är redan nu på det sättet, att för sådant understöd eller bidrag utgår 75 procent i statsbidrag. Kassorna betala själva 25 procent. Principen måste ju bli densamma, om man höjer detta bidrag. De försäkrade betala fortfarande 25 procent och staten 75 procent. Däremot är det naturligtvis riktigt, att det av statsmedel helt bekostade kristillägget måste i viss utsträckning öka statsbidraget och minska kostnaderna för de enskilda medlemmarna. Det har emellertid ansetts nödvändigt att gå denna väg för att få en omedelbar höjning av understödet från kassorna, medan man håller på att pröva, huruvida det skulle vara möjligt att gå den vägen, att kassorna höjde avgifterna och därefter själva toge sin del i kostnaderna för höjningen. Denna prövning skulle i varje fall ta en avsevärd tid, och under den tiden skulle de, som bleve arbetslösa, vara utan denna behövliga höjning i daghjälp.

Jag tror emellertid inte, att vare sig herr Wistrand eller någon annan behöver ha så förskräckligt stora farhågor för att försäkringen skall övergå från att vara försäkring till att bli understöd, eftersom under år 1943 statsbidragen totalt inte uppgingo till mer än 35 procent av kostnaden, medan de försäkrade själva betalade 65 procent. Statsbidraget är ju så konstruerat, att då arbetslösheten är ringa, är också statsbidraget ringa. De försäkrade få under sådana tider själva betala större delen av kostnaden. Blir det en omfattande arbetslöshet, stiger statsbidraget, så att det kan uppgå till 75 procent av kostnaden, och intill dess man uppnår den procentsatsen, har man väl inte börjat äventyra försäkringsformen i kassorna — eftersom man redan från början har utgått från att statsbidraget skulle kunna uppgå till dessa 75 procent.

Herr Wistrand hade vissa spekulationer om huruvida inte fackföreningarna i detta sammanhang skulle kunna hjälpa till att bära kostnaderna. Jag vill påpeka, herr Wistrand, att fackföreningsrörelsen icke haft någonting emot att taga betydligt större befattning med kassorna än statsmakterna ansett vara lämpligt. Man ville emellertid inte vara med om någonting, som skulle kunna ge fackföreningsrörelsen inflytande på arbetslöshetsförsäkringen. Risken ansågs så stor, att staten hellre betalade litet större del av kostnaderna för att få ökat inflytande på kassornas verksamhet. För närvarande torde staten så gott som helt och hållet vara bestämmande i allt, som sammanhör med arbetsförmedling och arbetslöshetsunderstöd.

I detta sammanhang kan jag ickså erinra herr Wistrand om att metallindustriarbetarna, då de bildade sin arbetslöshetskassa, anslogo 11 miljoner kronor för att den omedelbart vid starten skulle kunna bedriva understödsverksamhet.

Ang. ändring i förordningen om erkända arbetslöshetskassor m. m. (Forts.)
Sjöfolksförbundet har i dagarna anslagit ganska betydande belopp till täckning för de försäkrades avgifter, så att de arbetslösa under denna svåra tid skola kunna komma i åtnjutande av understöd från kassan. Detta måste väl ändå betyda, herr Wistrand, att fackföreningarna genom sina anslag ge de arbetslösa möjlighet att få sitt understöd från arbetslöshetskassorna i stället för den offentliga understödsverksamheten. Jag tror för min del inte att det finns någon som helst orsak att rikta klander mot fackföreningsrörelsen för bristande intresse när det gäller arbetslöshetsförsäkringen. Utan fackföreningarnas intresse för saken skulle vi i dag icke haft någon arbetslöshetsförsäkring av den betydande omfattning vi faktiskt äga.

Herr Wistrand uttalade också sin förvåning över att man anser ett anslag av 10 miljoner kronor behövt för att bestrida statens utgifter under innevarande budgetår i samband med befarad utbetalning av understöd från kassorna. Statsrådet Erlander har redan påpekat, att understödsutbetalningen år 1943 ej varit så betydande att ett belopp av denna storlek behövt tagas i anspråk, men anslagsbehovet beräknas tydligen med hänsyn till vissa antaganden om vad som möjligen kan inträffa. Blir arbetslösheten inte så omfattande, går statsbidraget följaktligen inte åt.

Jag vill fästa herr Wistrands uppmärksamhet på att den offentliga hjälpverksamheten under år 1943 lämnat understöd i någon form åt 7 500 personer. Av dessa ha icke mindre än 6 000 beretts anställning vid sådana arbeten som anordnats uteslutande på grund av arbetslöshetsituationen. Denna hjälpverksamhet bygger som bekant på en mycket noggrann prövning av behovet. Även under högkonjunktur finns således en arbetslöshet, och det är väl då inte så onaturligt, att också arbetslöshetskassorna kunna få göra utbetalningar till arbetslösa. Kontrollen över de arbetslösa är sådan, att någon utbetalning av understöd knappast kan förekomma, därest vederbörande icke skulle vara berättigad till sådant.

Till sist vill jag, herr talman, rikta en gensaga mot vad herr Wistrand sade i slutet av sitt anförande. Han gjorde gällande att personer, som tillerkänts pension av sin arbetsgivare, anmält sig såsom arbetslösa hos arbetslöshetskassorna och fått mottaga understöd. Om sådana fall ha förekommit, kunna de icke vara så många, redan av den anledningen att arbetarna i allmänhet tyvärr ej ha pension från sina arbetsgivare. Där pension utgår, torde pensionen från arbetsgivaren som regel icke utgöra mer än 300 à 600 kronor per år, även om man kanske skulle kunna peka på enstaka fall, där större belopp utgå. Om arbetaren alltjämt har sin arbetsförmåga kvar och uppträder såsom arbetssökande på allmänna marknaden, ifrågasätter jag huruvida han icke har rättighet till arbetslöshetsunderstöd, då han är arbetslös. Ingen kan ju begära, att han skall kunna leva på en pension som inte uppgår till större belopp än 300 à 600 kronor om året. Han måste antingen ha hjälp från annat håll eller också försöka bidraga till sin försörjning genom att taga arbete där han kan få det. Men är han arbetssökande och har möjlighet att åtaga sig förvärvsarbete, är han också berättigad till understöd från sin arbetslöshetskassa, då han blir utan arbete.

Om det är sådana fall herr Wistrand syftar på, delar jag alltså inte hans uppfattning att något missbruk av försäkringen ägt rum. Har pensionen varit rikligare, kan det finnas fog för hans mening, men det måste då gälla något enstaka fall. Den stora massan av de i arbetslöshetskassorna försäkrade är tyvärr i den ställningen, att man inte har något annat än folkpensionen att falla tillbaka på. Den som är arbetsför och har understöd från arbetslöshetskassa får troligen bara grundpension, men icke tilläggspension.

Ang. ändring i förordningen om erkända arbetslöshetskassor m. m. (Forts.)

Herr **Wistrand**: Herr talman! Jag vill mot herr Strand genast säga, att det aldrig fallit mig in att vilja rikta något klander mot fackföreningsrörelsen för att den skulle ha eftersatt sina skyldigheter i fråga om arbetslöshetsförsäkringen. Rörande denna fråga saknar jag varje uppgift i vare sig propositionen eller utskottets förslag. Jag har inte alls yttrat mig därom, utan vad jag har riktat mig mot är den bristande utredningen, huruvida den förhöjning, som detta kristillägg innebär, hade kunnat finansieras av de försäkrade själva eller av dem närstående organisationer. Arbetslöshetskassorna och fackföreningarna stå ju ofta i ett så nära samband, att man nästan skulle kunna tala om kommunicerande kassor. Det framgår ju också av de stora överföringar, som gjorts på vissa håll och vilka herr Strand här har talat om.

När herr Ström säger, att jag skulle ha blivit alldeles kvaddad av statsrådet i denna diskussion, undrar jag om det inte kan vara så, att hans fantasi här som eljest varit en smula skensk av sig. Jag för min del måste säga, att jag icke på något som helst sätt känner mig kvaddad. Herr statsrådet sade, att man ej hunnit med att undersöka andra finansieringsmöjligheter, därför att frågan ansågs så brådskande att den borde föreläggas riksdagen redan i höst. I och för sig kunde det dock, medgav han, finnas ganska stort fog för en sådan utredning. Jag får för min del säga, att jag inte kan förstå att det var nödvändigt att framlägga proposition härom vid denna höstriksdag. Frågan kunde i stället ha tagits upp i början på nästa riksdag, och till dess hade man hunnit göra en sådan utredning. Jag kan alltså inte finna min argumentation på något sätt vederlagd.

För att visa att jag är långt ifrån ensam om den uppfattning, varåt jag givit uttryck, behöver jag bara citera ett stycke ur den kungl. propositionen, som synes mig utgöra ett gott belägg för att det i varje fall icke utan utredning varit nödvändigt att föreslå höjning av daghjälsbeloppen uteslutande genom bidrag från det allmänna. Socialvårdskommittén med herr Bernhard Eriksson i spetsen — och jag skulle tro även med instämmande av fru Olivia Nordgren, fastän hon kanske sedan haft en annan uppfattning inom utskottet — säger nämligen: »Kommittén kan icke dela styrelsens uppfattning, att den utvägen icke skulle vara framkomlig att genom viss höjning av avgifterna få till stånd en förbättring av försäkringsförmånerna. Det synes tvärtom föreligga vissa möjligheter att inom ramen av förhållandevis blygsamma avgiftshöjningar få till stånd en ökning av daghjälpens inom de erkända arbetslöshetskassorna. Enligt kommitténs uppfattning böra kassornas medlemmar ha ekonomiska möjligheter att bära höjningen. De synas även böra äga intresse av att inom ramen av nuvarande statsbidragsbestämmelser få till stånd erforderliga förbättringar av försäkringsförmånerna.»

Jag vågar än en gång fråga, om det verkligen icke varit möjligt att med hjälp av den expertis, som finnes i socialvårdskommittén, få denna sak undersökt innan proposition framlades.

Herr statsrådet **Erlander**: Herr talman! Bara ett par ord.

Jag vill med anledning av herr Wistrands sista anförande säga, att den kritiska tiden för arbetslöshetskassorna i regel inträffar under de senare vårmånaderna. Mars, april och maj äro en besvärlig period. Då återvänder en del av säsongfackens kassor till arbetslöshetsförsäkringen från andra former av arbetslöshetshjälp, och innan denna reform blivit beslutad skulle läget för dem vara, att de komma till en sämre understödsform än den de haft under vintermånaderna. Det kan inte vara rimligt, att man på det sättet för stora arbetargrupper demonstrerar de svagheter hos socialförsäk-

Ang. ändring i förordningen om erkända arbetslöshetskassor m. m. (Forts.) ringen, som vi alla här i kammaren hittills varit överens om att söka avhjälpa för att låta socialförsäkringen bli grunden för vår sociala omvårdnad.

Men hade det varit så, herr talman, att socialdepartementet fått på sitt bord ett förslag, som det skulle varit förenat med stora risker att föreslå till antagande, hade jag för min del, med den försiktiga läggning som jag tror utmärker mig, tillstyrkt Kungl. Maj:t att trots brådskan vila på hanen. Jag använde emellertid en väsentlig del av mitt föregående anförande till att visa, att vi enligt min mening icke föregripa någonting genom att gå på den linje, som här är förordad. För mig har intet skäl uppvisats, som skulle kunna göra det troligt att ett positivt ställningstagande till detta förslag på något sätt kunde vara ödesdigert. Under sådana förhållanden skulle det ju ha varit ganska märkvärdigt, om vi icke för höstriksdagen hade lagt fram ett förslag, som enligt vår mening visserligen inte i alla detaljer var det med säkerhet mest perfekta men som heller inte innebar ett föregripande av en mera definitiv lösning samtidigt som det dock skulle hjälpa oss över de kritiska månader på våren som, enligt vad den ansvariga myndigheten säger, komma att ställa vissa kassor inför stora påfrestningar. Det har varit vår motivering, och jag tror att den är bärande.

Jag vill tillägga, att vi för närvarande befinna oss i en ganska labil ekonomisk situation. Vi veta i själva verket ingenting med säkerhet om framtiden. Det kan tänkas omständigheter som medföra ett bakslag i den högkonjunktur, som vi nu äro mitt inne i och som vecka för vecka tycks glida mot en topp. Det kan åtminstone icke anses otänkbart, att vi under vårmånaderna på vissa områden få en partiell arbetslöshetskris till följd av de svårigheter vi ha med bränslefrågan och annat. Under sådana förhållanden skulle det väl ändå ha varit ganska oansvarigt av regeringen att ej ha begagnat den chans, som här förelåg, att låta riksdagen taga ställning till ett förslag, vilket enligt min mening är så modest, att dess antagande icke innebär några som helst risker.

Herr Strand: Herr talman! I anledning av herr Wistrands hänvisning till socialvårdskommittén vill jag påpeka, att kommittén tydligen kan ha olika uppfattning när det gäller skilda slag av försäkring. I sitt betänkande rörande sjukförsäkringen har den nämligen sagt något annat än som innefattas i uttalandet om det här föreliggande förslaget. Efter att ha konstaterat svårigheterna, när det gäller att göra en frivillig sjukförsäkring effektiv både i fråga om anslutningen och dagsbeloppens storlek, säger socialvårdskommittén följande: »Av vad tidigare anförts framgår, enligt kommitténs mening, att vare sig ur social synpunkt erforderlig anslutning eller tillfredsställande effektivitet kan vinnas inom ramen av den frivilliga försäkringen. Utformningen och bedrivandet av en sådan försäkring påverkas också, såsom även förut framhållits, på ett ogynnsamt sätt av hänsynen till medlemsrekrytering och risken för avfall av redan anslutna medlemmar.» Vad kommittén därefter säger skulle jag särskilt vilja understryka: »Om större delen av folket genom sjukförsäkring sörjt åtminstone delvis för sin vård och försörjning i händelse av sjukdom samt ett väsentligt antal av återstoden i händelse av sjukdom måste anlita det allmänna, kan det icke heller anses rättvist, att de, som själva sörjt för sina behov vid sjukdom, skola genom sina skatter sörja även för dem, som underlåtit att försäkra sig och ej ha andra medel att tillgå vid sjukdom.»

Då kravet på förbättringar i arbetslöshetsförsäkringen motiveras med hänvisning till höjningen av de kontantunderstöd, som utbetalas av arbetslöshetsnämnderna, bör detta uttalande av socialvårdskommittén icke kunna tagas till intäkt för ett krav att man i första hand skall höja avgifterna för de försäk-

Ang. ändring i förordningen om erkända arbetslöshetskassor m. m. (Forts.)
rade. Det är ju ändå så, att understöden från arbetslöshetsnämnderna erhållas utan någon som helst inbetalning av avgifter, medan däremot medlemmarna i arbetslöshetskassorna i varje fall ännu själva få betala största delen av utgående understöd.

Herr Mannerskantz: Herr talman! Innan denna överläggning upphör skulle jag vilja peka på ett förhållande, som jag tror kan bli ytterst bekymmersamt i samband med de åtgärder, som vidtagas för att mildra verkningarna av kommande arbetslöshet. Jag syftar på förhållandet mellan å ena sidan arbetslöshet inom vissa områden i landet eller inom vissa fack och å andra sidan den brist på arbetskraft, som råder inom andra områden av landet eller inom andra fack.

Vi kunna genom sådana åtgärder komma i det läget, att det blir svårigheter att få behovet av arbetskraft fyllt inom stora delar av arbetslivet samtidigt som det inom andra landsdelar eller i andra fack råder en ganska förödande arbetslöshet, vilken måste kräva åtgärder av det allmänna. Naturligtvis är jag fullständigt med på att hjälp lämnas, men jag anser att kontantunderstöd o. d. är en sämre utväg än att finna produktiva och nyttiga arbeten för de arbetslösa. Jag har här suttit och sett på några siffror, som ur dessa synpunkter kunna göra en betänksam. I propositionen finnes å s. 31 en tabell över de understödsbelopp, som skola kunna utgå till en arbetslös med hustru och två barn i genomsnitt för månad dels under en tvåmånadersperiod och dels under en fyramånadersperiod. Vid genomsnittsdaghjälpen 4:20 kronor blir sammanlagda understödsbeloppet när det gäller tvåmånadersperiod 203 kronor per månad och när det gäller fyramånadersperiod 218 kronor. Månadslönen för en lantarbetare blir, om man utgår från den nuvarande timlönen av 113,5 öre och räknar med en sammanlagd arbetstid av 200 timmar, ungefär 227 kronor.

Jag frågar mig hur människorna göra, om de skola välja mellan att erhålla 203 eller eventuellt 218 kronor i månaden utan att arbeta och att gå för 227 kronor i månaden under tungt kroppsarbete, som sliter kläder och skor och därigenom också vållar direkta utgifter. Kan man inte tänka sig, trots den kontroll som jag vet finns men som ju inte på långt när kan vara allomfattande, att det blir en rätt allmänt utbredd frestelse att hellre välja det lägre beloppet, som ej medför några direkta utgifter, än att gå i ett arbete som ger så obetydligt mycket mer? Jag bör kanske tillägga, att lantarbetarna i regel torde få mer än 200 arbetstimmar per månad, men å andra sidan är det under vissa tider av året mindre.

Jag har här begärt ordet framför allt för att peka på det läge, som kan komma att bli rådande särskilt i de mera utpräglade landsbygdstrakterna. Under den senaste mansåldern har inflyttningen till städerna från landsbygden fortgått i en ständigt stegrad takt. Många i städerna ha alltså inflyttat i ganska sen tid och ha sannolikt inte alldeles glömt bort hur livet var ute på landsbygden och även vid jordbruket. För dem borde det vara möjligt att utan större svårigheter återigen finna sig till rätta på landsbygden, både med jordbruksarbete och alla de andra saker, som där behöva göras. I viss utsträckning anser jag en sådan återflyttning riktig och naturlig, men jag undrar om den ej kommer att försvåras därigenom att förmånerna ställa sig så som jag nyss har visat.

Jag tror för min del att vi här stå inför ett stort problem. Om det ej uppmärksammas, komma tydliga missförhållanden att bli följden. Statsmakternas åtgärder måste vidtagas med hänsyn härtill, så att vi ej få en avsevärd ar-

Ang. ändring i förordningen om erkända arbetslöshetskassor m. m. (Forts.)
betslöshet samtidigt som det blir omöjligt att skaffa arbetskraft till väsentliga områden av vårt arbetsliv.

Här har under hela debatten talats om att det skulle vara svårt att höja avgifterna för de försäkrade, men man har inte nämnt något om vilken storleksordning de ha. I själva verket äro de inte så höga, att en höjning borde kunna spela någon egentlig roll. Inom utskottet sades det, att själva beloppen kanske inte betyda så mycket, utan att svårigheten egentligen var att få kassorna att fatta beslut om att höja avgifterna. Enligt de grunder, som fastställdes av riksdagen år 1941, variera veckoavgifterna för en daghjälp av 2 kronor utan barn- och hustrutillägg mellan 17 och 43 öre, beroende på antalet understödsdagar per år i medeltal inom kassan. Vid 6 kronors daghjälp med barn- och hustrutillägg utgör den absolut högsta avgift, som kan förekomma, 1:42 kronor per vecka, d. v. s. litet över 70 kronor per år. Av den föreliggande propositionen framgår, att socialstyrelsen beräknar att den för närvarande faktiskt utgående medelavgiften per daghjälpkrona fluktuerar mellan 2 öre och 27 öre för vecka räknat. Jag antar att den högsta avgiften utgår i målarnas arbetslöshetskassa.

Min tro är därför att en ganska lindrig höjning i avgifterna skulle vara tillräcklig för att göra statens extra krisbidrag överflödigt. På det sättet skulle man fortfarande kunna tala om en på försäkringsprincipen baserad rörelse. Det kan man kanske, ehuru med mindre fog göra även efter beslutet om detta kristillägg, men vi veta hur det brukar gå. Om man inte varnar i tid, äro vi till slut framme vid ett tillstånd där försäkringsprincipen helt blivit en chimär. Jag tycker att detta bör kunna påpekas, eftersom här föreligger en möjlighet att denna försäkring genom en obetydlig höjning i avgifterna kunde sköta sig i stort sett själv.

Jag har, herr talman, egentligen begärt ordet för att framhålla vad jag sade i den tidigare delen av mitt anförande. De övriga reflexionerna har jag dessutom haft anledning att göra under utskottsbehandlingen av detta ärende.

Herr **Strand**: Herr talman! Jag skulle bara vilja rätta en uppgift i mitt första anförande. Jag nämnde där, att under föregående år 7 500 personer erhållit understöd av olika slag genom den offentliga hjälpverksamheten. Detta är felaktigt. Siffran avser nämligen antalet hos de offentliga arbetslöshetsorganen anmälda hjälpsökande den 30 juni 1944. Det är säkerligen ett betydligt större antal, som under år 1943 erhållit hjälp.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr talmannen, att i avseende på det under behandling varande utlåtandet yrkats 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; samt 2:o), av herr *Wistrand*, att kammaren skulle bifalla utskottets hemställan med den ändring, att kammaren dels avloge den kungl. propositionen, i vad den avsåge förslaget till förordning om kristillägg å daghjälp från erkända arbetslöshetskassor, dels ock med bifall till det senare alternativet i de i ämnet väckta motionerna I: 361 och II: 565 beslöte, att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt utredning med förslag till ändrade grunder för statsbidrag till de erkända arbetslöshetskassorna så att dessas medlemmar på försäkringsteknisk väg kunde beredas det ökade ekonomiska skydd, som propositionen avsåge, samt att därvid de i motionerna angivna synpunkterna måtte vinna beaktande.

Sedermera gjordes propositioner enligt berörda yrkanden; och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Holmström* väckte en motion, nr 363, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag.

Motionen hänvisades till statsutskottet.

Anmälades andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 489, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 20 § i 1—3 mom. förordningen den 15 juni 1934 (nr 264) om erkända arbetslöshetskassor, m. m.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i utlåtande nr 71 bifölles även av andra kammaren.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 3 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Lördagen den 9 december.

Kammaren sammanträdde kl. 4 eftermiddagen; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Justerades protokollen för den 2 och den 5 innevarande månad.

Anmälades och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 494, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående räntan å ogulden köpeskilling för viss kronoegendom;

nr 495, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående befrielse för G. Karlsson från viss betalningsskyldighet på grund av borgen; samt

nr 496, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avskrivning av visst i flottledsfonden ingående fordringsbelopp.

Anmälades och bordlades

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 244, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp av tackjärn;

nr 245, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till reglering av en kredit åt Norge;

nr 246, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående avskrivning av nya kapitalinvesteringar å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45;

nr 247, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 248, angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1944/45;

bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående undantag i vissa fall från bestämmelser i förordningen den 5 juni 1942 (nr 325) om jordbrukets kreditkassor;

nr 75, i anledning av delegerades för riksdagens verk framställning angående provisorisk förbättring av löneställningen för vissa befattningshavare vid nämnda verk;

nr 76, i anledning av delegerades för riksdagens verk framställning angående ändrade bestämmelser om ersättning för flyttningskostnad åt befattningshavare vid nämnda verk; och

nr 77, angående ersättning till en hos 1944 års riksdag anställd vaktmästare vid inkallelse till militärtjänstgöring; samt

jordbruksutskottets utlåtande nr 74, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 12 § förordningen den 20 juni 1941 (nr 577) angående bekämpande av tuberkulos hos nötkreatur.

Justerades ett protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.05 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.